

MASTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
AKADEMIN FÖR BIBLIOTEK, INFORMATION, PEDAGOGIK OCH IT

Praktiskt taget samma sak

En studie om studenters informationspraktiker i tryckta och digitala bokformat

EMMA HJERTZELL

HÖGSKOLAN I BORÅS

VETENSKAP FÖR PROFESSION

© Författaren/Författarna

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Praktiskt taget samma sak - En studie om studenters informationspraktiker i tryckta och digitala bokformat

Engelsk titel: Practically the same - A study about students' information practices when using print and digital book formats

Författare: Emma Hjertzell

Färdigställt: 2022

Abstract: Students' usage of print versus e-book formats has been a subject of interest for research since the e-book started gaining popularity. These studies tend to emphasise student preferences and the reasons behind them which has led to a fairly well explored subject around the world. However, less emphasis is put on students' information practices when using these formats. This master's thesis aims to add to the knowledge about the information practices of university students when using course literature in print versus e-book formats. To do this, semistructured interviews through Zoom were conducted with eight students. With practice theory as the theoretical lens, qualitative content analysis was used to analyze the material. The results shows that easy access to course literature is a main factor when choosing format, which indicates that preferences does not necessarily solely shape the information practice. E-books are used extensively by the students for easy access, even though there is a clear overall preference for print. The print format however seems to be providing a better overview of the whole book that favours the search process. The students also describe a feeling of deeper connection with print books and these are therefore used to understand complex texts, as well as when the students better want to remember what they have read. However, information practices described in regards to the e-book is not portrayed as a bad alternative. Rather, it is described as fitting for information practices that require shallower information processing.

Nyckelord: Informationspraktiker, praktikteori, studenter, informationsanvändning, e-böcker, digitala böcker, tryckta böcker, kurslitteratur

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Problemformulering	2
1.2 Syfte och forskningsfrågor	2
1.3 Uppsatsens disposition	3
2. Tidigare forskning	4
2.1 Interaktion med olika bokformat	4
2.2 Informationssökning	5
2.3 Bokformat och anteckningar	6
2.4 Bokformat och läsförståelse	7
2.5 Svenskarna och e-boken	9
2.6 Sammanfattning	9
3. Teori	10
3.1 Praktikteori	10
3.2 Tid, rum och materiella ting	10
3.3 The practice turn	11
3.4 Avgränsningar	12
3.5 Sammanfattning	13
4. Metod	14
4.1 Intervjuer i Zoom för datainsamling	14
4.2 Respondenterna	15
4.2.1 Kort presentation av respondenterna	16
4.3 Kvalitativ innehållsanalys	18
4.4 Sammanfattning	19
5. Analys och resultat	20
5.1 Val av bokformat	20
5.1.1 Tillgänglighet	21
5.1.2 Plats	22
5.1.3 Känslor som utformar våra praktiker	23
5.2 Informationssökning	25
5.2.1 Överblick och kontakt med boken	25
5.2.2 Att hitta det man letar efter	27
5.3 Tillgodogöra sig information	29
5.3.1 Att föra anteckningar	30
5.3.2 Att komma ihåg det man läser	31
5.4 Sammanfattning	34
6. Diskussion	35
6.1 Respondenternas informationspraktiker	35

6.2 En praktikteoretisk blick	36
6.3 Informationsanvändning i olika bokformat	38
7. Slutsatser	42
7.1 Slutsatser	42
7.2 Förslag på vidare forskning	43
8. Sammanfattning.....	45
Referenser.....	47
Bilagor.....	49
Bilaga 1 - Intervjuguide	49
Bilaga 2 - Samtyckesblankett.....	52

1. Inledning

Vad spelar bokformatet för roll vid studier? Så länge böckernas innehåll är identiskt så gör det väl detsamma? Två korta frågor med många långa svar. Hur bokformatet kan komma att påverka användaren kan diskuteras från många olika perspektiv. Det kan diskuteras ur ett perspektiv som ser till de inre kognitiva processerna i hjärnan hos individen, så som Wolf och Barzillai (2009). Man kan också utgå från ett perspektiv som ser till de yttre sociala faktorer som påverkar oss (Pilerot m.fl., 2017). Denna uppsats fokuserar på det senare; de yttre sociala faktorerna som utgör ramarna för våra praktiker, närmare bestämt våra informationspraktiker under användning av tryckta och digitala kursböcker. Tiden och den miljö vi lever i medför en rad sociala konstruktioner som vi förhåller oss till (Schatzki, 2009). Darnton (2014) framhåller att läsning inte alltid sett ut som den gör i dag, utan har tett sig på olika vis i förhållande till människans omgivning och livsmiljö. Att tidens gång och den miljö vi lever i medför förändring innebär i själva verket även en förändring i människans förhållningssätt till de nya omständigheterna, argumenterar Darnton. Med detta i åtanke riktar vi blicken mot två av dagens bokformat; det tryckta och det digitala.

Att läsa en kursbok i ett tryckt format eller ett digitalt format är ett val studenter ofta ställs inför i dag. Preferenser gällande dessa bokformat vid läsning av kurslitteratur har varit ett område som intresserat många forskare under e-bokens framgång på marknaden i olika delar av världen. Mizrachi m.fl. (2021) genomförde en världsomspännande studie där 21 266 studenter från 33 länder deltog och svarade på frågor kring läsning i tryckt respektive digitalt format i studiesyfte, där studenternas preferenser stod i fokus. Mizrachi m.fl. presenterar i studien antagandet att faktorer så som utbildningssystem, socioekonomisk utveckling i landet, kultur och annat rimligtvis kan tänkas påverka preferenserna hos studenter i respektive land. Utfallet av studien visade att en stor majoritet av studenterna i samtliga länder föredrog den tryckta boken vid läsning av kurslitteratur. Preferenserna visade sig alltså i själva verket inte alls vara geografiskt bundna, utan snarare att studenternas preferenser var gemensamma i väldigt hög utsträckning oberoende av nationalitet och de faktorer som troddes skulle påverka föredraget format.

Orsakerna bakom studenternas preferenser i Mizrachi m.fl. (2021) studie, så väl som i en rad andra studier med liknande fokus, är av flera olika slag. Kontakten med boken (Baron, 2021; Berg m.fl., 2010; Dobler, 2015; Johnston & Salaz, 2019), rörelser kopplade till bokformatet (Berg m.fl., 2010; Dobler, 2015; Johnston & Salaz, 2019), upplevd inlärningsförmåga (Baron, 2021; Ben-Yehudah & Eshet-Alkalais, 2021; Dobler, 2015; Johnston & Salaz, 2019; Singer & Alexander, 2016), känslan av att ha en överblick av boken (Baron, 2021; Berg m.fl., 2010) och möjligheten att föra anteckningar (Dobler, 2015; Johnston & Ferguson, 2019) är några exempel. Här börjar informationspraktikerna synas. De olika formaten har en uppsättning egenskaper. Dessa egenskaper kan ses av individen som möjligheter så väl som begränsningar (Pilerot & Lindberg, 2018). Med dessa varierande egenskaper är

det av intresse att se på studenters informationspraktiker för att undersöka hur informationsanvändningen ser ut beroende på det format som används.

1.1 Problemformulering

Ser vi till utbildning på högskolenivå går det att hitta litteraturlistor med båda formaten, i varierande grad beroende på programinriktning. Den tryckta boken i Sverige har, enligt den senaste SOM-undersökningen (Wallin m.fl., 2021), en hög status trots det digitala formatets framväxt. Även bland studenter världen över tycks den tryckta kursboken vara formatet som föredras i högst grad (Mizrachi, 2021). Att det tryckta formatet föredras av många trots att nya format växer fram är inte ett fenomen som behöver ifrågasättas. Däremot är det av hög relevans att undersöka hur de använder de båda bokformaten och hur deras informationspraktiker ter sig i förhållande till formatens materiella förutsättningar.

I den här studien ställs det tryckta bokformatet och det digitala bokformatet mot varandra, inte som motståndare, utan som två olika alternativ för studier. Studenters preferenser har undersökts i relativt hög utsträckning redan, så i denna studie undersöks hur själva användningen av de båda formaten ser ut. Formatens materiella egenskaper påverkar hur användningen av boken ser ut och kan gå till (Pilerot & Lindberg, 2018). Informationspraktiker vid användning av diverse kurslitteratur innebär en rad olika aktiviteter som förhåller sig till tid, rum och dessa materiella egenskaper (Pilerot & Lindberg, 2018; Schatzki, 2009; Tattersall Wallin, 2022).

Den här masteruppsatsen ger en bild av hur några studenter använder kurslitteratur i olika bokformat. Samtidigt som denna studie har ett kvalitativt angreppssätt och inte konkluderar några mönster som kan appliceras på alla studenter, så bidrar den till en djupgående analys som berättar mer om individens informationspraktiker och hur de förhåller sig till de förutsättningar bokformaten erbjuder. Kunskap om hur studenter använder det material som erbjuds på en utbildning är viktig både för kursansvariga vid planering av litteraturlistor och dylikt, så väl som för biblioteket vars kollektion ska vara aktuellt för de studenter och forskare som använder det.

1.2 Syfte och forskningsfrågor

Denna studie syftar till att skapa en ökad förståelse för några studenters informationspraktiker vid läsning och informationssökning i tryckta kursböcker respektive e-böcker. Genom semistrukturerade intervjuer följt av en kvalitativ innehållsanalys synliggörs utförandet av informationspraktikerna beroende på bokformat.

För att besvara studiens syfte har följande forskningsfrågor tillämpats:

- Hur söker studenter information i en tryckt kursbok respektive i en e-bok?

- Finns det skillnader i hur de två bokformaten används, och hur i så fall?

Den första forskningsfrågan syftar till att besvara hur de studenter som deltar i studien utför informationssökning i respektive format när de studerar. Med informationssökning avses både att belysa det mer aktiva sättet att söka när innehållsförteckning, register eller digital sökfunktion används, så väl som det mer tidskrävande sättet att söka som innebär mer eller mindre linjär läsning av längre passager text. Den andra forskningsfrågan syftar till att synliggöra eventuella variationer under informationsanvändningen i respektive format, om sådana framkommer.

1.3 Uppsatsens disposition

I kapitel 1 inleds uppsatsen med en introduktion av ämnet följt av studiens problemformulering, syfte och de forskningsfrågor som besvaras senare i uppsatsen. Därefter följer kapitel 2 med tidigare forskning som dels positionerar studien i ett bredare perspektiv, dels presenterar forskning med liknande fokus som senare ställs mot denna studies resultat. I kapitel 3 följer en presentation av den teoretiska lins som studien utgår ifrån. Här presenteras och motiveras avgränsningar och ställningstaganden som gjorts under utförandets gång. I det fjärde kapitlet presenteras den metod som används för insamling av data samt metoden som används för analys av det insamlade materialet. Respondenterna presenteras också kort i detta kapitel. I kapitel 5 presenteras analysen och det resultat som utvunnits ur det insamlade materialet. Detta kapitel är uppdelat i tre delar som består i tre övergripande teman som identifierades under analysens gång. Därefter följer uppsatsens avslutande kapitel - kapitel 6 - som resonerar kring och lyfter uppsatsens resultat. I det sjätte kapitlet presenteras också de slutsatser som kan dras efter utförd studie och avslutningsvis ges ett kort förslag på vidare forskning som avrundar uppsatsen.

2. Tidigare forskning

I det här kapitlet presenteras tidigare forskning som gjorts kring användning av olika bokformat, huvudsakligen med fokus på studenter och deras användning av tryckta kursböcker och digitala kursböcker. De olika avsnitten ska ge läsaren inblick i tidigare forskning samt placera studien i ett sammanhang.

2.1 Interaktion med olika bokformat

En bok kan tyckas vara något mycket okomplicerat. En bok är en text, en sammansättning ord som berättar något för den som tar till sig orden. Många som hör ordet ”bok” i dag tänker förmodligen i första hand på en tryckt bok med papperssidor vi kan hålla i handen och läsa med våra ögon. Det kan också hända att någon tänker på en digital bok som läses på en läsplatta och en tredje som tänker på en ljudbok i en ljudboksapp. Olika bokformat är inte unikt för vår tid utan har en lång historia. Darnton (2014) säger:

Reading has history. It was not always and everywhere the same. We may think of it as a straightforward process of lifting information from a page; but if we considered it further, we would agree that information must be sifted, sorted and interpreted. Interpretive schemes belong to cultural configurations, which have varied enormously over time. As our ancestors lived in different mental worlds, they must have read differently, and the history of reading could be as complex as the history of thinking. (s. 175)

Det historiska perspektivet kommer inte diskuteras i någon större utsträckning i den här studien, men det är relevant att belysa bokens utveckling genom historien eftersom bokens format medför en uppsättning egenskaper som personen som använder boken får utnyttja och förhålla sig till.

Ett tydligt exempel på varierade egenskaper hos bokformat är den tryckta boken (så väl som dess digitala motsvarighet) och ljudboken. Den mest uppenbara skillnaden i bokformatens egenskaper är att den ena läses med ögonen medan den andra läses genom att lyssna. Bokens materiella egenskaper påverkar på vilket sätt vi kan använda den. Tattersall Wallin (2021) förklarar att det påverkar hela vår läspraktik. Att läsa genom att lyssna, som Tattersall Wallin kallar det, ger läsaren en uppsättning möjligheter som skiljer sig från de möjligheter en bok som läses med ögonen ger. En av många aspekter Tattersall Wallin tar upp är på vilket sätt bokformaten är portabla och stationära. Båda formaten är portabla och går att använda stationärt sett på det stora hela. På tåget eller hemma i soffan exempelvis går det bra att läsa båda formaten. Men om användaren själv vill röra på kroppen eller använda ögonen till något annat än läsning behöver användaren använda ett annat sinne än ögonen för att läsa. När en användare tar del av en ljudbok kan hen röra på sig och göra andra saker medan hen lyssnar. Genom att använda andra sinnen för att ta till oss böckers innehåll förändras läspraktiken som är kopplad till en rad olika aspekter kring upphovet till vårt läsande och utförandet av den.

Det tryckta bokformatet och det digitala bokformatet, alltså e-boken, läses visserligen med ögonen i båda fallen. Ändå erbjuder de en rad olika egenskaper som påverkar vår användning av dem. En påtaglig skillnad är att den tryckta boken läses på papper och e-boken läses på en skärm av något slag (Baron, 2015). Denna egenskap kan påverka användaren på en rad olika vis. Vissa studenter upplever att papperssidorna är skönare för ögonen och att de rörelser som tillkommer när man bläddrar och känner i handen hur långt man har läst är fördelaktigt på olika sätt (Baron, 2021; Dobler, 2015; Johnston & Salaz, 2019). Andra studenter bryr sig mindre om skärmen i sig och uppskattar andra materiella egenskaper som tillhör det digitala formatet, så som möjligheten att förstora textstorleken eller att man kan söka samtidigt som man läser (Baron, 2021). Exempelen är många och hur de olika egenskaperna upplevs av studenter varierar. Tidigare forskning om detta följer i kommande avsnitt.

2.2 Informationssökning

Man har i viss forskning kommit fram till att studenter på varierade nivåer har en tendens att skumläsa kurslitteraturen i ett digitalt bokformat i märkbart högre utsträckning än de gör när de läser ett tryckt bokformat (Baron, 2015/2021; Berg m.fl., 2010; Dobler, 2015; Johnston & Ferguson, 2019). Läsaren tenderar också i dessa fall att hoppa fram och tillbaka mellan olika platser i texten under användningen av det digitala bokformatet jämfört med det tryckta formatet. Berg m.fl. (2010) föreslår att detta kan bero på att den läsvana som är etablerad med det tryckta formatet är större än hos det andra formatet, samt att den fysiska kontakten med boken ger användaren en tydligare överblick av hela boken. Överblickens av den tryckta boken ger användaren bra koll på saker så som bokens tjocklek och hur långt man har läst samt har kvar av ett kapitel (Baron, 2021). Kombinationen av djupt etablerad vana, fysisk kontakt och en helhetsöverblick kan underlätta en linjär läs- och sökprocess, menar Berg m.fl.

Navigationen i boken och intaget av information påverkas av de möjligheter användaren har att förhålla sig till under läsning, bland annat hur möjligheten att bläddra ser ut. Baron (2021) menar att processen att skrolla inte alls tycks vara fördelaktig för läsarens förmåga att hålla fokuset uppe. Hon säger:

What's the challenge with scrolling instead of seeing a whole page of digital text at a time? The problem, as Gertrude Stein might have said, is there's no "there". Scrolling offers no markers of beginnings or endings, while the confines of a defined page give readers a sense of geographic place, even if it's only virtual. (s. 87)

I den tryckta boken sker alltid bladvändningen för hand och användaren har således en känsla för var i boken hen befinner sig, precis som tas upp av Baron (2021) samt i Berg m.fl. (2010) studie. Johnston och Salaz (2019) beskriver att de studenter som föredrog det tryckta formatet i deras studie upplevde att kontakten med boken inger ett annat lugn och att kontakten med pappret påverkar intaget av information och minnet på ett positivt sätt.

Att vara välbekant med ett format kan även innebära att en viss intuition hjälper till under användningen av formatet i fråga. Studenterna i Berg m.fl. (2010) studie visade till exempel att bekantskapen med den tryckta bokens innehållsförteckning längst fram och bokens index längst bak var väletablerad eftersom många började sökprocessen vid någon av dessa två. På ett liknande sätt gick det också att identifiera intuitiva mönster under användningen av e-boken. Här krockade dock det intuitiva med e-bokens faktiska egenskaper, då det intuitiva tycktes baseras på användning av webbsidor och liknande och många av studenterna blev besvikna när de inte kunde interagera med rubriker eller söka efter ord i e-boken. Det ska påpekas att denna studie utfördes för över tolv år sedan och att mycket har hänt sedan dess. I dag erbjuder e-böcker ibland möjligheten att klicka på rubriker för att snabbt hoppa direkt till det kapitlet, så väl som sökfunktioner för att snabbt hitta specifika ord.

Johnston m.fl. (2015) fann att studenter uppskattar det digitala formatet vid just informationssökning då de aktivt letar efter något specifikt (figur 2). En majoritet av studenterna i denna studie anger att de föredrar ett tryckt bokformat vid studier, men samtidigt verkar flera funktioner i e-boken göra att även detta format kan uppskattas, så som sökfunktionen. I kontrast till sökfunktioner som brukar finnas i e-böcker, som möjliggör snabb förflyttning mellan olika delar i boken, så kan läsningen i det tryckta formatet se annorlunda ut. Johnston och Fergusons (2019) konstaterar med hjälp av eye tracking att studenternas läsning i ett tryckt format i högre utsträckning är linjär med färre hopp och förflyttningar mellan sidor. Att studenterna bläddrade runt skedde i båda bokformaten, men det var märkbart mer frekvent hos många av studenterna i det digitala formatet. Johnstons och Fergusons studie berör inte någon sökfunktion i e-böckerna, men den talar för det något hastigare sättet att använda det digitala bokformatet. Som nämndes inledningsvis i detta avsnitt lyfter också Berg m.fl. (2010), Dobler (2015) och Baron (2015/2021) att studenter tenderar att skumläsa och hoppa i texten i högre utsträckning än vid användning av det tryckta formatet. Vad som också framgår tydligt i deras forskning är dock att inte alla studenter följer dessa mönster, vilket är viktigt att påpeka. I Johnston och Fergusons studie visade ett fåtal studenter inga märkbara skillnader gällande hur linjär läsningen var och hur ofta de bläddrade under läsning.

2.3 Bokformat och anteckningar

Interaktionen med boken kan förutom läsning ske genom anteckningar av olika slag. Att markera ord och textstycken eller skriva noteringar i marginalen är ett par exempel (Dobler, 2015). Även i e-böcker finns vanligtvis någon eller flera av dessa funktioner. Samtidigt som exempelvis en överstrykningspenna eller digital överstrykningspenna fyller samma funktion så sker handlingen på olika vis. En överstrykningspenna som används i en tryckt bok är något användaren håller i handen och har kroppslig kontroll över. Pennan har kontakt med pappret och rörelsemönstret är inte låst på något vis. I en e-bok finns ofta

samma funktion, men här markerar användaren text med exempelvis muspekaren (vid användning med dator eller laptop) och är begränsad till det programmerade rörelsemönstret. Ytterligare en skillnad är hur lätt det är att tillgå verktyget. Den fysiska pennan kan vi hålla i handen och är lätt att använda eftersom vi redan vet hur man använder en sådan. En digital överstrykningspenna å andra sidan är inte nödvändigtvis lika självklar. Begränsningen kan ligga i huruvida användaren överhuvudtaget hittar den eller är medveten om dess existens. Flera studier visar att många av e-bokens funktioner inte används av studenter (Johnston & Ferguson, 2019; Johnston & Salaz, 2019; Ben-Yehudah & Eshet-Alkalai, 2021; Mizrachi m.fl., 2018). Johnston och Ferguson diskuterar studenternas medvetenhet (eller avsaknaden av den) kring e-böckers funktioner överlag, och kommer genom en enkät fram till att en majoritet av deltagarna i studien endast tror sig vara medvetna om e-bokens funktioner i viss mån. Det obekanta moment som verkar existera kring e-bokens funktioner tros av Johnston och Ferguson vara del av orsaken bakom att de inte används i någon anmärkningsvärd utsträckning.

I Johnston och Fergusons (2019) studie rapporterar de att studenterna tog ungefär lika mycket anteckningar medan de läste i båda formaten och att anteckningarna skrevs med penna och papper i båda fallen. Ingen student använde den digitala överstrykningspennan. I Doblars (2015) studie var åsikterna kring huruvida e-bokens funktioner var användbara eller ej betydligt mer blandade. Innan läsuppgifterna delades ut till de deltagande studenterna så trodde sig närmare 60 procent av studenterna att de skulle föredra det tryckta formatet, 20 procent att de skulle föredra det digitala formatet och resterande 20 procent att det inte skulle uppleva någon betydelsefull skillnad. Efter utförda läsuppgifter angav 50 procent av studenterna att de föredrog att använda det digitala formatet, lite drygt 40 procent att de föredrog det tryckta formatet och resterande att formatet inte spelade någon roll. En fördel som lyftes fram av studenterna som kom på sig själva att föredra det digitala formatet efter utfört experiment var möjligheten att ta anteckningar i den digitala texten. E-böckerna som användes i Doblars studie tillät studenterna att stryka över text med markeringspenna så väl som att lägga till en form av marginalanteckningar bredvid texten.

Bland de studenter som föredrog det tryckta formatet framkom att de fysiska rörelserna som tillkommer när man sätter en post-it-lapp i en tryckt bok, vänder sida, skriver anteckningar med handen etc. försvinner när man gör det digitalt. De menade att dessa rörelser var viktiga för att de skulle komma in i den rätta sinnesstämningen för studier, samt att de har lättare att komma ihåg information när informationen är kopplad till en rörelse.

2.4 Bokformat och läsförståelse

Mycket forskning tyder på att inlärningsprocessen påverkas av det bokformat studenter väljer att använda vid studier. Det visar i alla fall många studier där studenter får uppskatta sin egen läsförståelse och inlärningsprocess vid

användning av tryckta böcker och e-böcker (Baron, 2021). Johnston och Ferguson (2019) rapporterar att en stor majoritet av de tillfrågade studenterna i deras undersökning svarade att de upplever att de lär sig effektivare när de läser en tryckt kursbok jämfört med om de skulle läsa samma sak i en e-bok (Figur 7). Doblars (2015) studie å andra sidan visar att studenternas självupplevda läsoplevelse vid läsning av ett tryckt format och ett digitalt format totalt sett är mycket blandat. Efter läsexperimentet deltagarna genomförde angav ungefär hälften att de upplevde det digitala formatet som mer engagerande tack vare sökfunktionen, möjligheten att anteckna digitalt i boken och att boken i sig inte väger något. Den andra hälften uppgav att de är bekvämare med det bekanta tryckta formatet; att papperssidorna är skönare för ögonen, att de slipper distraktionerna de upplever vid läsning på skärm samt att känslan av boken och de rörelser som är kopplade till den tryckta boken hjälper dem att fokusera och minnas vad de läser i högre utsträckning. En student beskriver hur kontakten och de rörelser som hör ihop med användningen av en tryckt bok ökar upplevt fokus. Exempel på denna kontakt och rörelser studenten nämner är när man sätter en post-it-lapp i boken, vänder sida eller skriver anteckningar med handen. Studenten menar att dessa rörelser är viktiga för att hen ska komma in i den rätta sinnesstämningen för studier, samt att det är lättare att komma ihåg information när informationen är kopplad till en rörelse. Dessa moment försvinner vid läsning av e-boken, något denna student saknade och upplevde som mindre effektivt i studiesyfte.

Dock tyder andra studier på att självupplevd prestation och faktisk prestation inte behöver vara samma sak. I Singer och Alexanders (2016) studie deltar 90 studenter där skillnader gällande läsförståelse beroende på om läsningen sker i ett tryckt format eller ett digitalt format undersöks. Innan experimentet utfördes uppgav många av studenterna att de trodde att de skulle prestera minst lika bra vid läsning av det digitala formatet. Resultatet visar dock att skillnader uppstår beroende på om läsningen sker för att studenten ska skapa sig en helhetsbild av ett givet ämne eller om en djupare förståelse av ämnet ska uppnås. Vid läsning för en helhetsbild syns inga större skillnader formaten emellan. När studenterna läste de tryckta texterna syntes dock att de i högre utsträckning kom ihåg ytterligare information kopplat till textens övergripande tema och uppnådde en djupare förståelse för ämnet. Även Ben-Yehudah och Eshet-Alkalai (2021) kommer fram till samma sak. Vid läsning av den tryckta litteraturen fick studenterna i deras studie i genomsnitt högre poäng på testerna som utfördes efter läsningen av det givna materialet. Studenterna kommer ihåg fler detaljer om det lästa materialet.

Det här fenomenet är inte obekant inom forskningen om läsning i dag. Baron (2015) tar upp två stycken sätt att läsa: ”reading on the prowl” och ”continuous reading” (s. 22-23). Det förstnämnda beskriver hon som en läsning där läsaren söker efter specifik information, så som ett särskilt område inom ett ämne eller ett begrepp. Det innebär en hel del skumläsning och hoppande i texten för att hitta det relevanta. Det senare syftar till en kontinuerlig läsning som sker mer eller mindre från början till slut, en läsprocess som är mer linjär än den läsning som utförs under sökande av något speciellt. Precis som Singer och Alexanders

(2016) samt Ben–Yehudah och Eshet–Alkalais (2021) studier tyder på menar också Baron att reading on the prowl tenderar att ske i högre utsträckning i digital litteratur.

2.5 Svenskarna och e-boken

Enligt Internetstiftelsen (2021) använder i dag nio av tio svenskar internet varje dag. De skriver ”I årets upplaga av undersökningen *Svenskarna och internet* framträder en tydlig bild av ett samhälle som till stora delar är digitaliserat, och där det uppkopplade livet för de flesta är en självklar del av både arbete, skola och fritid.” (s. 4).

E-boken är ett av många exempel på digitaliseringen i vårt samhälle och det är i dag vanligt att en eller fler e-böcker finns som alternativ på litteraturlistor i olika kurser på högskolor och universitet i varierande grad. Flertalet studenter i dag har växt upp, åtminstone från relativt låg ålder, med tillgång till diverse digitala verktyg och en mer eller mindre stadig tillgång till internet. Trots vår höga närvaro på internet och följaktligen vår flitiga användning av digitala verktyg så verkar e-boken i jämförelse med den tryckta boken ha en blygsam skara följare (Wallin m.fl., 2021). I SOM-undersökningen konstateras att läsningen av e-böcker är betydligt lägre än läsningen av tryckta böcker överlag i alla grupper, med ca 20 procent som läst en e-bok under 2020. Ser man till grupperna indelade efter utbildningsnivå konstateras att läsning av e-böcker å ena sidan stiger med högre utbildningsnivå, å andra sidan att användningen fortfarande är avsevärt lägre än läsning av tryckta böcker. Ökningen följer också den kurva man ser bland de tryckta böckerna, nämligen att respondenterna tenderar att läsa mer desto högre utbildningsnivå de har. SOM-undersökningen från 2019 (Wallin m.fl.) om svenskarna och våra läsvanor presenterade läsning av tryckta böcker och e-böcker, både av skönlitterär och facklitterär kategori. Där konstateras att läsning av e-böcker i båda kategorierna är betydligt lägre än läsningen av det tryckta bokformatet, oberoende av ålder, kön, utbildningsnivå och boendeområde (s. 294, Tabell 2). Hur stor andel kurslitteratur som ingår i dessa rapporter framgår inte, men statistiken i SOM-undersökningarna ger ändå en tydlig bild av vilket bokformat det svenska folket tenderar att välja. Den tryckta bokens status framträder som tydligt överlag.

2.6 Sammanfattning

I det här kapitlet har tidigare forskning som anses utgöra relevant kontext till den här uppsatsen presenterats. Forskningen som presenteras i kapitlet består till stor del av studier som undersökt studenters användning av tryckta och digitala bokformat med olika perspektiv. Kapitlet avslutas med ett avsnitt om e-bokens status i Sverige. I nästkommande kapitel presenteras det teoretiska ramverk som används i denna uppsats.

3. Teori

I det här kapitlet presenteras praktikteori som utgör studiens teoretiska grund. I det första avsnittet presenteras praktikteori i korthet. I det andra avsnittet lyfts några viktiga begrepp fram som är relevanta i studien. I det tredje avsnittet berörs the practice turn och var studien står i förhållande till den. I det sista avsnittet redogörs det för några avgränsningar som ansetts rimliga för studiens utförande.

3.1 Praktikteori

Den här studien utgår från en praktikteoretisk grund där fokus sätts på yttre sociala faktorer som påverkar utförandet av våra praktiker. Praktikteori är en teoretisk grund med mycket bredd och används därefter. Inom bibliotek- och informationsvetenskapen uppmärksammar Pilerot m.fl. (2017) att praktikteori tillämpas på många olika sätt. Ett område inom praktikteori som kommer fångas upp i den här studien är hur praktiker relaterar till tid och rum och materiella ting. Tiden och miljön vi befinner oss i, samt de materiella ting vi har tillgång till, innebär en uppsättning möjligheter så väl som begränsningar som utvecklar och utformar de praktiker vi etablerar. Eftersom den miljö vi befinner oss i - tiden och rummet - alltid pågår och således är ständigt föränderlig, gäller även detta våra praktiker. Dessa utgör det ramverk våra praktiker formas efter.

3.2 Tid, rum och materiella ting

Tiden och rummet utgör en viktig del av praktikteori som är relevant att ta upp i denna studie. Schatzki (2009) har ägnat mycket tid och tanke åt tiden och rummets roll i praktikteori och har kommit att skilja på vad han kallar den objektiva tiden och rummet, samt den enade tidsrymden våra aktiviteter och praktiker utövas i. Han menar att tiden och rummet i första hand är helt frigjorda från oss människor. Vi existerar först och främst i den objektiva tiden och rummet. Samtidigt påpekar han att denna tid och detta rum utgör de ramar i vilka våra aktiviteter och praktiker kan utföras. Här skapas den enade tidsrymden som våra aktiviteter och praktiker utförs i. Sammanförandet av tiden, rummet och en aktivitet, eller en uppsättning aktiviteter, som ska utföras under de rådande omständigheter nuet erbjuder, skapar den förenade tidsrymden, i Schatzkis bemärkelse. Tid och rum är en ständigt föränderlig miljö och i min studie är teknologins utveckling med tiden ett talande exempel på detta. Med tiden har teknologins utveckling möjliggjort användning av digitala bokformat, så väl som flera andra typer av läsning och informationsanvändning. Enligt Schatzkis teori om tid och rum samt enad tidsrymd har alltså nya möjligheter utvecklats i den objektiva tiden och rummet och möjliggjort en ny uppsättning förutsättningar i utförandet av aktiviteter rörande informationsanvändning i varje individs tidsrymd. Det faller sig då

naturligt att praktiken förändras efter de nya förutsättningarna (Tattersall Wallin, 2022).

Möjligheten att läsa en bok digitalt innebär att materialet vi använder för informationsanvändning tagit en ny form, vilket innefattar de möjligheter och begränsningar det nya formatet besitter (Pilerot & Lindberg, 2018). Våra aktiviteter och praktiker är alltså, förutom tid och rum, även bundna till de materiella förutsättningar individen har att anpassa sig till. Ser vi till det tryckta bokformatet och det digitala bokformatet går det med lätthet att identifiera en rad olika egenskaper; å ena sidan den tryckta boken och dess pappersidor användaren har kontakt med under användningens gång och den kroppsliga rörelse som tillkommer varje gång vi vänder sida, å andra sidan den digitala boken med skärmens ljusstyrka och snabba sökfunktion. Egenskaperna hos båda formaten är för många för att räkna upp. E-bokens uppsättning egenskaper har blivit ytterligare ett alternativ för den som vill använda en bok. Eftersom e-boken är den tryckta bokens efterträdare kan man resonera kring huruvida det nya formatet är tänkt att vara förbättrat eller till och med bättre i vissa avseenden. E-bokens portabla format och tillgänglighet, relativt oberoende av var individen befinner sig, är exempel på två starka sidor hos det nya digitala formatet. Samtidigt kan det digitala formatet begränsas av sådant som dålig eller ingen internetuppkoppling eller tekniskt strul. Trots e-bokens nya fördelaktiga egenskaper tycks det tryckta bokformatets status förbli hög, både i Sverige så väl som i världen (Wallin m.fl., 2021; Mizrachi m.fl., 2021). Det är troligt att de egenskaper båda dessa materiella ting besitter spelar en stor roll i valet av bokformat, vilket i sin tur avgör hur användarens praktik kommer att se ut.

3.3 The practice turn

När man talar om praktikteori inom biblioteks- och informationsvetenskapen talar man ofta om *the practice turn* som en betydelsefull markör i tiden för synen på upphovet bakom människors praktiker (Pilerot m.fl., 2017). Markören kan placeras någon gång i mitten av 00-talet men går att spåra längre tillbaka än så. The practice turn markerar skiftet av synen på det upphov som ligger till grund för människors praktiker. Innan the practice turn talades det ofta om *information behaviour* (Pilerot m.fl., 2017) med ett fokus på det kognitiva; processer inom oss som handgripligen är svåra att observera. Wolf och Barzillai till exempel utgår från ett behavioristiskt perspektiv för att undersöka människors läsning i olika bokformat och lägger fokus vid inre kognitiva processer i hjärnan (Wolf & Barzillai, 2009). The practice turn handlar om ett skifte av detta fokus; skiftet mellan det kognitiva och det sociala. Skiftet berodde på en skepsis hos vissa forskare som såg fokuset på det kognitiva utan det sociala som problematiskt, då vi dels inte handgripligt kan observera den inre kognitiva processen som sker i våra hjärnor, dels för att yttre sociala konstruktioner påverkar den kognitiva processen vilket rimligtvis bör sätta det sociala perspektivet i centrum.

I och med the practice turn talar många forskare i dag istället om olika former av *praktiker* där de sociala faktorer som finns i vår omvärld betonas i diskussionen kring hur våra praktiker tar form. Att undersöka inre kognitiva processer är inte möjligt inom denna studies ramar och är heller inte garanterat att ge ett resultat som reflekterar verkligheten på ett mer korrekt vis. De sociala faktorerna som vår omvärld består av är vad som kommer lyftas fram i denna studie.

3.4 Avgränsningar

Praktiker är inte alltid helt lätta att skilja från varandra. Tattersall Wallin (2022) samt Pilerot och Lindberg (2018) beskriver hur praktiker ter sig på så vis att de ibland flyter ihop, så som informationspraktiker, läspraktiker och studiepraktiker gör i denna studie. Eftersom informationsanvändning är denna studies huvudsakliga fokus så kommer de praktiker som berörs att benämnas informationspraktiker, även i de fall då praktikerna kan ses som en läspraktik eller en studiepraktik (Jämför med Tattersall Wallin, 2022). Samtidigt som det skulle vara möjligt att tala om både läspraktiker och studiepraktiker i viss utsträckning i resultatet så dras denna gräns för att detta skulle tillföra ytterligare två dimensioner till studien och ytterligare forskningsfrågor skulle vara relevant att lägga till. Att benämna alla praktiker som informationspraktiker ger också resultatet struktur. Praktikerna som undersöks i denna studie anses i samtliga fall ha att göra med informationsanvändning, även i de fall när det talas om läsning av kurslitteratur eftersom sökning av information innebär läsning av text. Ett konkret exempel på informationspraktik som även är en läspraktik och studiepraktik kan vara när ett helt kapitel läses i en kursbok inför genomförandet av en uppgift. Kapitlet läses för att söka efter och tillgodogöra sig den information som tros behövas för att utföra uppgiften i fråga och därför är den en informationspraktik. Den är även en läspraktik eftersom sökandet efter och tillgodogörande av information kräver läsning. Det är också en studiepraktik eftersom läsningen och informationsanvändningen sker i studiesyfte. Detta illustrerar hur praktiker flyter in i varandra. Fokuset i denna studie är informationsanvändning och därför riktas perspektivet mot informationspraktikerna i första hand. Det är samtidigt viktigt att belysa att andra praktiker samexisterar med informationspraktikerna, även om dessa inte kommer lyftas fram i någon högre utsträckning.

Inom praktikteorin brukar man också skilja på *praktiker* och *aktiviteter*. Hur dessa begrepp används i just denna studie är bra att veta både för den erfarna praktikteoretikern samt för de som inte är lika bekanta med praktikteori. Aktiviteter beskrivs som handlingar eller företeelser som ryms i en eller flera praktiker (Tattersall Wallin, 2021). Praktiken kan inte finnas utan aktiviteterna och aktiviteterna har ingen mening utan praktiken som motiverar dem att existera. En praktik utgörs alltså av aktiviteter och aktiviteter formas av de sociala förutsättningar individen omges av. Med andra ord både formar och upprätthåller sociala strukturer våra praktiker, och dessa sociala strukturer är

både möjliggörande och begränsande (Pilerot m.fl., 2017). Inom ramen för detta arbete kommer jag tala om båda, dock lite mindre om aktiviteter och mer om praktiker. Först och främst är det svårt att tala om praktiker utan att beröra aktiviteterna som fyller dem. När olika beståndsdelar i respondenternas praktiker presenteras benämns de därför som just aktiviteter när det passar. Aktiviteter skulle dock gå att utveckla mer än det görs i denna uppsats. Det skulle till exempel gå att se djupare på upphovet bakom en enskild aktivitet, snarare än upphovet bakom hela praktiken. I denna uppsats får dock informationspraktikerna i sin helhet stå i centrum, då det anses rimligt i förhållande till studiens omfattning.

3.5 Sammanfattning

I det här kapitlet har praktikteori, som utgör uppsatsens teoretiska lins, presenterats. Det har redogjorts för hur praktikteorin appliceras på studien och viktiga begrepp inom praktikteorin som kommer användas har lyfts fram. Yttre sociala faktorer som påverkar personers praktiker framställs som det centrala perspektivet i studien och jämförs med ett alternativt perspektiv; det kognitiva. Slutligen presenterades avgränsningar som gjorts med tillhörande motivering. I nästkommande kapitel presenteras de metoder som används för studiens datainsamling samt metod använts för analys av materialet.

4. Metod

I det här kapitlet presenteras de metoder som användes för datainsamling och analys av det insamlade materialet. I det första avsnittet presenteras metod för datainsamling. I det andra avsnittet presenteras urval av målgrupp och de respondenter som deltog. Slutligen i det tredje avsnittet presenteras vilken analysmetod som användes för att analysera det insamlade materialet.

4.1 Intervjuer i Zoom för datainsamling

Insamlingen av data utgjordes av semistrukturerade intervjuer i Zoom. Den semistrukturerade intervjun är till sin natur tillåtande för öppna svar och möjliggör fördjupning av de fenomen som framkommer i varje individuell möte med respondenten (Wildemuth, 2016). Den frihet som den semistrukturerade intervjun tillät möjliggjorde den flexibilitet som behövdes för att utveckla eller modifiera intervjufrågorna beroende på respondentens svar och vad som ansågs vara relevant i förhållande till forskningsfrågorna. Denna flexibilitet var nödvändig eftersom varje respondent utgår från sin egen uppfattning av världen (Wildemuth, 2016). Med en intervjuguide som ledstjärna kunde respondenterna styra i vilken riktning svaren skulle gå baserat på sina egna erfarenheter. Detta var av stort värde då respondenternas egna åsikter och upplevelser ansågs vara av stort intresse under intervjuerna (Bryman, 2016).

Att utföra intervjuerna över Zoom var ett beslut som till stor del grundades i det faktum att covid-19 fortfarande påvisade en hög smittspridning vilket hade kunnat komma att försvåra bokning av möten med deltagare. Vid förkylningssymtom uppmanades samhället, vid datainsamlingens utförande i mars 2022, fortfarande att ”Stanna hemma och undvik[a] nära kontakt med andra (...)” (Folkhälsomyndigheten, 2022, underrubrik *Rekommendationer*). Att utföra intervjuerna över Zoom förhindrade därmed att intervjuer riskerade att ställas in vid mildare förkylningssymptom vilket var till tidsaspektens fördel. Det eliminerade också den risk som varit ständigt närvarande under hela pandemin; att smitta eller bli smittad. Att träffas digitalt med digitala kommunikationsverktyg har för många dessutom, på grund av pandemin, blivit en vana. Detta gäller inte minst den målgrupp som informanterna i denna studie tillhör. Distansundervisning blev under pandemins svåraste tider 2020, 2021 och in i 2022 den standard alla studenter blev tvungna att förhålla sig till. Därför förväntades mötesplatsen Zoom vara bekant för informanterna. Inspelningen av intervjuerna förväntades också gå smidigt till eftersom ett inspelningsverktyg finns i Zoom.

Under ett tidigare skede i uppsatsen övervägdes en alternativ metod som inspirerades av Berg m.fl. (2010). De undersöker studenters informationssökning i digitalt format respektive tryckt format med *think-aloud method* (som kommer benämnas tänka-högt-metoden från och med nu). Med denna metod får respondenterna utföra en uppsättning

informationssökningsuppgifter medan de tänker högt, alltså verbaliserar sin tankeprocess under utförandets gång. Med tänka-högt-metoden var ambitionen i denna uppsats att klargöra respondenternas informationspraktiker genom att se dem utföras och därefter jämföras. Efter visst begrundande ansågs dock denna metod bli problematisk under de omständigheter som rådde under uppsatsskrivandets gång. Som tidigare nämnt var det viktigt att utföra mötet med respondenterna digitalt för att följa Folkhälsomyndighetens (2022) rekommendationer och förebygga smittspridning av covid-19. Att utföra denna observation över Zoom skulle dessutom begränsa uppsatsförfattarens uppsyn över respondenterna under utförandet av uppgifterna i det tryckta formatet. Det befarades även att de omständigheter uppgifterna utförs i skulle skilja sig så pass från normala studieförhållanden att informationspraktiken riskerar att påverkas och spegla en felaktig bild av hur den verkligen går till.

Istället läts en utav frågorna i den intervjuguide som utformades inför intervjuerna (se Bilaga 1 för intervjuguide) inspireras av tänka-högt-metoden. Frågan löd: ”Har du nyligen använt den här boken för att hitta något särskilt? Kan du beskriva hur du gjorde för att hitta det och samtidigt visa mig i boken?”. Denna fråga syftade till att uppsatsförfattaren skulle få en klarare bild av hur informationsanvändningen gick till genom att respondenten visar i boken de blivit ombedda att förbereda, för att kunna visa några konkreta exempel på informationsanvändning, medan de muntligt beskriver hur de gick tillväga. Denna fråga reviderades dock efter utförandet av den första intervjun då den tillförde ytterst lite. Istället fick respondenterna beskriva muntligt utan att visa i boken.

4.2 Respondenterna

Urvalet är ändamålsstyrkt för att hitta deltagare relevanta för forskningsfrågorna (Bryman, 2016; Wildemuth, 2016). Respondenterna studerar biblioteks- och informationsvetenskap på kandidatnivå på högskolenivå i Sverige. Denna programinriktning valdes för att kurslitteraturen erbjuds både som tryckta kursböcker och e-böcker i flertalet kurser inom programmet, samt för att litteraturen i stor utsträckning är textbaserad (jämfört med en bok innehållandes formler och mattetal) och kräver viss linjär kontinuerlig läsning och sökande i stora mängder text.

För att hitta respondenter till studien kontaktades programansvarig vid ett kandidatprogram inom biblioteks- och informationsvetenskap. De ombads sprida information om studien till målgruppen. Totalt hörde 13 studenter av sig och erbjöd sig att delta i en intervju. De första åtta som hörde av sig valdes ut för intervjuer, medan resterande fick ett mejl som tackade för intresse samt en önskan att få höra av sig igen om någon av de utvalda respondenterna skulle få förhinder. Ingen av dessa behövde kontaktas igen då de åtta initialt utvalda deltog i intervjuerna. Samtliga 13 studenter önskades intervjuas, men det befarades bli mycket tidskrävande att transkribera intervjuerna. Eftersom

studien har en kvalitativ infallsvinkel där individens informationspraktiker skulle synliggöras betraktades åtta studenter som ett rimligt antal.

4.2.1 Kort presentation av respondenterna

Här följer en kort presentation av varje respondents studiebakgrund samt hur vana de själva upplever sig vara med böcker i ett digitalt format. Samtliga respondenter har blivit tilldelad en pseudonym för anonymitetens skull. Respondenternas kön överensstämmer med det verkliga könet eftersom denna information anses vara tillräckligt knapphändig för att inte kunna identifiera någon av dem. Kön är inte en faktor som ges någon särskild uppmärksamhet i studien. Respondenterna ses istället i första hand som studenter. Presentationerna ska användas som ett tillägg till resultatet, som kort bakgrundsinformation. Varje intervju började med inledande frågor gällande hur länge de studerat på högskola och vana av digitala böcker för en enkel kartläggning av respondentens vanor. Det är inte att betrakta som resultat och presenteras därför här i metodkapitlet som en förberedande fas inför presentationen av resultatet. Presentationerna följer nedan:

R1 har studerat på högskola i ca 3 1/2 år i varierande studietakt. I nuläget samlar hon ihop poäng från kurser hon inte hunnit avsluta på kandidatprogrammet i biblioteks- och informationsvetenskap. R1 beskriver sig själv som en van e-boksläsare överlag. Hon läser både kurslitteratur och skönlitteratur i digitalt format. Hon tycker mycket om det tryckta formatet men läser även gärna på sin läsplatta eftersom hon upplever att e-pappret imiterar en papperssida på ett bra sätt. Läsning vid datorskärm gör hon endast vid läsning av kurslitteratur. Kurslitteraturen läser hon alltså i tryckt format, på läsplatta och på datorskärm. Hon upplever att hon använder det tryckta formatet och det digitala formatet olika mycket under olika perioder under nuvarande studier. Får hon välja vill hon gärna ha sin kurslitteratur i tryckt format eller på läsplatta.

R2 beräknar att hon studerat på högskola i 7-8 år totalt. I nuläget på kandidatprogrammet i biblioteks- och informationsvetenskap ska hon just börja skriva sitt examensarbete. R2 berättar att hon inte har särskilt mycket erfarenhet av e-böcker sedan innan det program hon läser nu. Hon har läst någon enstaka e-bok på fritiden. Under tidigare studier och på fritiden läser hon i ett tryckt format. I de nuvarande studierna använder hon fler e-böcker än tryckta. Detta tror hon beror på att det ofta är tillgängligt genom skolans bibliotek och således blir så lätt att få tag på. Hon berättar att hon tidigare föredragit det tryckta formatet men att hon upplever att hon börjat uppskatta e-boken efter en del användning.

R3 är inne på sin andra termin på kandidatprogrammet i biblioteks- och informationskunskap. Det är första gången hon studerar på högskolenivå. R3 berättar att hon inte hade någon erfarenhet av e-böcker innan hon började på utbildningen hon läser nu, eftersom hon inte tycker om det digitala formatet

och undviker det. Om kurslitteraturen finns i ett tryckt format väljer hon allra helst det. Undantag kan göras om boken är väldigt dyr och det är lång kö på biblioteket. Om en mycket kort del av en bok ska läsas och texten inte ska arbetas med i någon större utsträckning kan det digitala formatet vara praktiskt. Men i första hand vill R3 ha ett tryckt format när hon studerar.

R4 beräknar att hon studerat på högskola i ca 4-5 år. R4 tycker om den tryckta boken. Hon gillar känslan av pappret. R4 har en läsplatta som hon använder när hon åker bort. Läsplattan är lättare att ta med sig när hon reser eftersom hon ofta har svårt att bestämma sig för vilka böcker hon ska ta med sig. Med läsplattan kan hon ta med sig massor av böcker utan att det blir tungt eller tar plats. Läsplattan använder hon bara på fritiden när hon reser. I hemmet läser hon tryckt format. I studiesyfte använder R4 mest e-böcker eftersom hon upplever dem som lätta att få tag på. Detta är något som uppstått efter att hon började på kandidatprogrammet i biblioteks- och informationsvetenskap. R4 skriver gärna ut delar av e-böcker om möjligheten finns. Läsningen av e-böcker sker således både på datorskärm och på papper.

R5 har studerat på högskola i sammanlagt ca 5 år. I nuläget är hon inne på sitt andra år på kandidatprogrammet i biblioteks- och informationsvetenskap. R5 läser varken e-böcker på fritiden eller har läst kurslitteratur i digitalt format innan det program hon läser nu. R5 tycker om den tryckta boken vid studier men berättar att hon håller på att bekanta sig med e-böcker i sina studier just nu. I början tyckte hon att det kändes obekant men nu har hon börjat uppskatta formatet lite mer. Hon vänjer sig som sakteligen med det digitala formatet men tycker ändå att det är skönt med den bekanta tryckta boken.

R6 har studerat vid högskola i sammanlagt ca 7 år. I nuläget är han inne på sitt andra år på kandidatprogrammet i biblioteks- och informationsvetenskap. R6 beskriver sig själv som en "allätare" när det kommer till läsning av olika bokformat, med undantag från ljudboken som han inte tycks kunna fastna för. Han har under många år läst skönlitteratur både i ett tryckt format och i ett digitalt format. I sina studier på nuvarande program läser han båda formaten. R6 uppskattar båda formaten mycket och valet av format kan bero på allt från tillgänglighet till bokens ämne.

R7 har studerat vid högskola i totalt ca 2 år. I nuläget är hon inne på sin fjärde termin på kandidatprogrammet i biblioteks- och informationsvetenskap. R7 beskriver sig själv som en van användare av e-böcker. Hon har läst e-böcker i studiesyfte innan programmet hon läser nu. På fritiden händer det att hon läser och lyssnar på digitala böcker genom en ljudboksapp för nöjesläsning. Hon berättar att hon ändå föredrar det tryckta formatet överlag, både på fritiden och i studiesyfte. I sina studier läser R7 både tryckta böcker och e-böcker och när hon har chansen skriver hon gärna ut delar av e-böcker så hon kan läsa dem på papper. Om R7 får välja utan att tänka på tillgänglighet och kostnader vill hon gärna ha en tryckt bok för studier.

R8 har studerat på högskola i nästan 2 år. Hon är i nuläget inne på sitt andra år på kandidatprogrammet i biblioteks- och informationsvetenskap. R8 beskriver sig själv som en van e-boksläsare. Hon läser mest tryckt på fritiden men säger att hon även då och då läser några e-böcker. Under hennes studier gissar hon att hon läser ungefär hälften tryckta böcker och hälften e-böcker. En sak som R8 uppskattar mycket med det digitala formatet är att hon kan använda ett uppläsningsprogram som gör att hon får upp sin läshastighet. Hon upplever att hon läser långsammare när hon behöver läsa med ögonen. Samtidigt påpekar hon att hon uppskattar det tryckta formatet för att hon hinner reflektera mer över det hon läser.

4.3 Kvalitativ innehållsanalys

För att analysera materialet tillämpades kvalitativ innehållsanalys. Den kvalitativa innehållsanalysen möjliggjorde att materialet undersöktes med den praktikteoretiska lins uppsatsen utgår ifrån. Den beredde väg åt ett resultat som synliggör den sociala verklighet som respondenterna lever i och påverkas av (Wildemuth, 2016). Wildemuth säger: "It allows researchers to understand social reality in a subjective but scientific manner" (s. 318).

Analysprocessen utgick till stor del från Braun och Clarkes (2008) riktlinjer kring utförande av tematisk innehållsanalys. Eftersom deras tillvägagångssätt inte följdes strikt utan snarare sågs som ett riktmärke används termen kvalitativ innehållsanalys och inte tematisk analys, för att få friare händer att anpassa analysen till materialet. Braun och Clarkes 6 steg presenteras nedan:

1. Familiarizing yourself with your data: Transcribing data (if necessary), reading and re-reading the data, noting down initial ideas.
2. Generating initial codes: Coding interesting features of the data in a systematic fashion across the entire data set, collating data relevant to each code.
3. Searching for themes: Collating codes into potential themes, gathering all data relevant to each potential theme.
4. Reviewing themes: Checking if the themes work in relation to the coded extracts (Level 1) and the entire data set (Level 2), generating a thematic 'map' of the analysis.
5. Defining and naming themes: Ongoing analysis to refine the specifics of each theme, and the overall story the analysis tells, generating clear definitions and names for each theme.
6. Producing the report: The final opportunity for analysis. Selection of vivid, compelling extract examples, final analysis of selected extracts, relating back of the analysis to the research question and literature, producing a scholarly report of the analysis. (s.87, Tabell 1)

Analysprocessen följde dessa steg med viss modifikation när så ansågs nödvändigt. Nedan följer en beskrivning av analysprocessen för den här uppsatsen, baserad på Braun och Clarkes 6 steg ovan.

1. Efter datainsamlingen i Zoom transkriberades alla intervjuer av uppsatsförfattaren. Efter varje transkribering gjordes en genomläsning. I detta skede uppstod de första idéerna kring intressanta passager i datan. Dessa noterades i ett separat dokument och varje passage gavs ett

övergripande ord som sammanfattade andemeningen i uttalandet. Transkribering och genomläsning bäddade för en bättre bekantskap med materialet.

2. I den andra fasen användes listan med intressanta passager som samlades ihop under steg 1 vid genomläsningen av samtliga transkriberingar. Dessa passager gavs ett övergripande ord eller kort mening som sammanfattade andemeningen av varje passage, så som ”komma ihåg vad hon läser” eller ”upplevt fokus”. Braun och Clarke kallar dessa ord eller korta meningar för ”koder” (s. 87).
3. I den tredje fasen sågs alla koder över och slogs ihop till större teman eller underteman till de större temana.
4. I den fjärde fasen kontrollerades alla teman och sågs över ytterligare en gång. Många teman överlappade varandra och viss förflyttning och modifiering av teman prövades för att uppnå en, trots viss överlappning, tydlig struktur.
5. I den femte fasen gavs varje tema en färg. Detta möjliggjorde att transkriberingarna kunde färgkodas efter tema. Det övergripande temat gavs först en färg, till exempel grön. Alla olika underteman fick sedan varsin grön nyans. Varje relevant passage i transkriberingarna kunde således tilldelas en färg, vilket underlättade både att se balansen av teman i materialet samt att producera resultatkapitlet. Färgkodningen är inte del av Braun och Clarkes 6-stegsmodell utan lades till av personligen praktiskt upplevda skäl.
6. I det sista steget producerades resultatkapitlet. Varje avsnitt baserat på det övergripande temat med tillhörande underteman skrevs i tur och ordning. Färgkodningen underlättade denna process.

4.4 Sammanfattning

I det här kapitlet har genomförandet av studien redogjorts för. Inledningsvis presenterades metod för datainsamlingen som bestod av semistrukturerade intervjuer via Zoom. Valet av semistrukturerad intervju som insamlingsmetod argumenterades för och därefter även valet att utföra dem över Zoom. Därpå följde en presentation av den målgrupp studien syftar till att undersöka så väl som en kort presentation av de respondenter som deltog i studien. Slutligen lades analysmetoden fram som utgjordes av en kvalitativ innehållsanalys. Varje steg i processen presenterades baserat på Braun och Clarkes (2008) förslag på 6 steg för tematisk analys. I följande kapitel presenteras analys och resultat som utförts enligt det som redogjorts för i detta kapitel.

5. Analys och resultat

I det här kapitlet presenteras resultatet av det analyserade materialet. Materialet är analyserat enligt beskrivningen i föregående kapitel. I avsnitt 4.2.1 *Kort presentation av respondenterna* går det att läsa om samtliga respondenters studievana samt hur de upplever sin egen erfarenhet av e-böcker. Dessa korta presentationer kan vara till nytta för en djupare förståelse av respondenternas svar. Materialet består i första hand av tre övergripande teman som i sin tur är uppdelade i olika underteman. Dessa teman presenteras nedan:

1. Val av bokformat
 - Tillgänglighet
 - Plats
 - Känslor som utformar våra praktiker
2. Informationssökning
 - Överblick och kontakt med boken
 - Att hitta det man letar efter
3. Tillgodogöra sig information
 - Att föra anteckningar
 - Att komma ihåg det man läser

Överlappning av både de övergripande temana och undertemana sker vid många tillfällen. Materialet är uppdelat i de olika temana för att ge materialet en struktur. Samtidigt är överlappning oundvikligt. Precis som Tattersall Wallin (2022) och Pilerot och Lindberg (2018) redogör för så flyter gärna olika praktiker ihop med varandra och detta är fallet med resultatet som presenteras nedan. För den observanta läsaren kan troligtvis flera praktiker identifieras. Detta redogörs kort för i 3.4 *Avgränsningar*.

5.1 Val av bokformat

Det första övergripande temat berör respondenternas val av bokformat. Valet av bokformat har mycket att göra med hur respondenternas informationspraktiker ser ut och vilka aktiviteter de vill ska rymmas i dem. Dessa tre teman är tillgängligheten, miljön och känslor kopplade till boken. Först i detta avsnitt presenteras hur praktiker formas efter tillgänglighet, alltså hur lätt respondenterna upplever det att få tag på en bok. Därefter presenteras hur praktikerna relaterar till miljön respondenterna befinner sig i under studier. Slutligen presenteras respondenternas val av bokformat i relation till de känslor de känner för vissa böcker och hur de materiella förutsättningarna hos bokformaten påverkar respondentens informationspraktik. Dessa tre teman har att göra med hur våra praktiker relaterar till tiden och miljön vi befinner oss i under utförandet av våra praktiker, så väl som de materiella förutsättningar bokformaten erbjuder användaren (Schatzki, 2009).

5.1.1 Tillgänglighet

När respondenterna själva reflekterade över varför de väljer de formaten de väljer vid studier nämner samtliga tillgängligheten. R4 förklarar att hon upplever att formatet är sekundärt. Hon använder det som är lättast att få tag på. Det är innehållet som är det viktiga och man anpassar studierna efter det. R1, som gillar den tryckta boken men även är mycket förtjust i sin läsplatta, förklarar att hennes val av bokformat i olika kurser helt beror på vad som finns att tillgå och hur lätta de är att få tag på. Samtidigt som hon föredrar ett tryckt format eller att läsa på sin läsplatta så väljer hon en e-bok som kan läsas på laptop om boken i fråga upplevs som för dyr i tryckt format eller om lånetiden på den bok hon för in på läsplattan är för kort. Eftersom processen att överföra boken till läsplattan är lite omständlig så gör hon det ogärna om lånetiden endast är några dagar. Det blir för arbetsamt, förklarar hon, vilket utgör ett exempel på en materiell egenskap som uppfattas som en begränsning i detta fall.

R1, R3, R5, R6 och R7 lyfter alla fram priset som en av de yttre sociala faktorer som avgör valet av format. R3, som också föredrar tryckta böcker överlag, beskriver att valet varierar från fall till fall och att faktorer så som pris och hur mycket av boken som ska läsas spelar roll för henne.

Det är väl först och främst tillgång. En del kurslitteratur är det ju svårt att få tag på [tryckta] böcker. Eller så är de väldigt dyra. Och då kanske man väljer att köra på en e-bok i alla fall [genom högskolans bibliotek]. Det beror på hur mycket, ska vi använda hela boken och vi ska läsa mycket i den så kanske det är värt att köpa den [tryckta boken] i alla fall. Men ska vi läsa bara ett kapitel så känns det dumt att lägga pengar på att köpa den tryckta boken. Så det är lite från fall till fall. (R3)

R2 och R5 förklarar att de inte gärna läser e-böcker utanför studierna och båda upplever att deras användning av digital kurslitteratur kommit med kandidatprogrammet i biblioteks- och informationsvetenskap. På så vis kan kandidatprogrammet i biblioteks- och informationsvetenskap ses som en yttre social faktor som påverkat R2 och R5:s praktiker. I detta fall har programmet tillgängliggjort e-böcker som ett möjligt alternativ, något som inte funnits i lika nära anslutning till deras informationspraktiker under tidigare studietid. Båda berättar att det digitala formatet kändes ovant till en början men att de börjat uppskatta det mer och mer. Att tillgängligheten gjort att de börjat använda e-böcker i studiesyfte och att de sakta men säkert vänjer sig vid formatet och dess egenskaper utgör en reformation av deras informationspraktiker vid studier. Förutom kandidatprogrammet i biblioteks- och informationsvetenskap som påverkande yttre social faktor så har den objektiva tiden Schatzki (2009) talar om medfört ytterligare ett format med en uppsättning materiella egenskaper som skiljer sig från det tryckta formatet som R2 och R5 beskriver att de varit vana vid. R2 påpekar att det varit praktiskt med den digitala kurslitteraturen när hon studerat mycket hemifrån.

De här två sista åren nu när jag läst under corona, det var ett campusprogram [innan pandemin] men det var ju nästan bara på distans ändå. Då har jag läst mycket via datorn. Mycket kursböcker och också liksom lärt mig uppskatta det [digitala formatet] känner jag, att det har varit rent praktiskt. (R2)

Ytterligare en faktor som gör det digitala formatet tillgängligt är det faktum att det inte blir någon kö på dem när man vill låna från biblioteket. Detta lyfter både R5 och R6. R6 berättar att han upplever det som mycket praktiskt då det lätt blir kö på de tryckta exemplaren eftersom många som läser samma kurs vill ha dem samtidigt. R5 lyfter fram samma fördel med det digitala formatet. Däremot berättar hon att även det digitala formatet kan ha sina tillkortakommanden gällande tillgänglighet som påverkat hennes val av format.

Ja, det är den här som jag nu också, den fanns inte, alltså det var lång kö på den på biblioteket på den här boken i början av terminen. Och den var väldigt dyr tror jag. Och så var det en i klassen som sa att den gick att få tag på online, så då blev det e-bok. Men så blev det något strul igår med att komma in till e-boken, och så kollade jag på biblioteket igen och då fanns den tillgänglig så då beställde jag den också som tryckt bok. (R5)

Tekniskt strul och andra upplevda begränsningar kopplade till e-bokens materiella egenskaper framkommer vid flera tillfällen under intervjuerna men är i högre utsträckning förknippade med platsbundna faktorer som påverkar respondenternas informationspraktiker. Detta följer nedan.

5.1.2 Plats

Respondenternas informationspraktiker relaterar också till den miljö de befinner sig i vid studier. Den förenade tiden och rummet, det Schatzki (2009) kallar tidsrymden är med och utgör de ramar för vilka aktiviteter som kommer fylla individens praktiker. Miljön utgör således en central del i materialet. Vilket format som passar var i respondenternas vardag varierar från person till person. Tekniska begränsningar, bokformatens pålitlighet och hur portabelt bokformatet upplevs tas upp som faktorer som påverkar hur praktiken tar form beroende på miljö.

R1, R3, R6, R7 och R8 tar alla upp förmågan att koncentrera sig, eller att inte kunna koncentrera sig, på olika platser och att olika bokformat i dessa fall fungerar olika bra. R7 berättar om en period då hon pendlade och ibland använde tiden åt att studera. Hon förklarar att hon till en början använde telefonen för att läsa e-böcker då det kändes smidigt, eftersom telefonen är så pass liten och portabel. Dock har denna vana förändrats då hon upplever att det digitala formatet är jobbigt för ögonen och leder till att hon tappar koncentrationen fortare. Nu för tiden har hon hellre en tryckt bok i väskan när hon behöver pendla.

Det är alltid bekvämare att använda [tryckt] bok. Förut [för några år sedan] när jag satt på bussen så var det alltid mycket lättare att ha

telefonen. Men det senaste året har ändå blivit en bok, alltid en bok i väskan som jag drar upp och läser. (R7)

Ytterligare en respondent som pendlar är R6 som helst använder sin laptop, där mycket av hans kurslitteratur finns, under de två timmar tur och retur han spenderar på tåget. Han berättar att den bästa studieplatsen dit han gärna tar med laptopen är en studiesal i ett bibliotek. I stark kontrast till detta berättar R8 att hon ogärna använder laptop på biblioteket då hon känner sig obekvämt. Hon vill istället använda tryckta böcker på biblioteket men gärna e-bok hemma där hon allra helst använder ett uppspelningsprogram så hon kan lyssna på e-boken och på så vis få upp läshastigheten.

R2 och R3 upplever att e-boken har en uppsättning opålitliga egenskaper. De nämner laptopens batteri som en potentiellt besvärlig detalj. R2 säger att man med den fysiska boken aldrig behöver slås av tanken att man behöver byta plats för att sätta sig närmare ett eluttag, vilket skulle innebära en extra aktivitet i R2:s informationspraktik. R3 är inne på samma spår. Hon berättar att det känns lättare att ta med sig en tryckt bok ut i trädgården eftersom den tryckta boken alltid är redo för användning och inte är beroende av batteri eller internetuppkoppling. Detta utgör en tydlig skillnad på de egenskaper som kommer med formatens materiella möjligheter och begränsningar och hur de står i relation till den tid och plats användaren befinner sig i - en visualisering av hur tidsrymd och de materiella tingens egenskaper samspelar med varandra.

5.1.3 Känslor som utformar våra praktiker

Överlag är beteendena vid läsning väldigt blandade och inte helt tydligt kopplade till ett specifikt bokformat. I stor utsträckning rättar sig respondenterna efter de format som finns att tillgå och om favoritformatet är tillgängligt väljer de det. Samtidigt lyfter flera av respondenterna ytterligare en aspekt som relaterar till deras praktiker vid läsning och informationssökning och valet av bokformat, nämligen känslor kring bokens innehåll. I viss mån formas praktikerna av de känslor som kopplas till en bok.

I flera av intervjuerna framkommer det att studieläsning sker med olika bakomliggande känslor. Ett återkommande tema hos respondenterna är tendensen att vilja ha ett fysiskt exemplar av kurslitteratur de gillar lite extra. I dessa fall räcker inte det digitala formatet, utan de vill kunna ta på, se på och undersöka med händerna och ha boken mitt framför sig. Det tryckta formatets fysiska egenskaper blir central i informationspraktiken i dessa fall.

R4 och R6 uppskattar båda bokformaten. I studiesyfte lutar de åt det elektroniska formatet och på fritiden lite mer åt det tryckta formatet. Även om de båda tycker att e-boken överlag är mer praktisk vid studier ur flera synvinklar - tillgänglighet, kostnad, lätt att ta med sig, det går att "kladda" i boken utan att det lämnar permanenta spår etc. - så finns tillfällena då de gärna vill hålla i ett tryckt exemplar och ta del av verket på ett mer påtagligt vis. R6 berättar:

Ja, det fanns ju en bok i första kursen där vi skulle... Det var en introduktion till bokhistoria och bibliotekshistoria. Där fanns det en bok som heter *The Book: A Global History*, en referensbok i ämnet, som behandlar i stort sett hela världens bokhistoria. Och jag tyckte den var så vacker. Så det är nog lite estetiska överväganden, att den tryckta boken är behaglig att titta på. Jag kände någon sorts vördnad. Det var en tjock bok också. Just den fanns även att tillgå elektroniskt. Men jag valde att läsa den som jag fick tag på på biblioteket. (R6)

Han förklarar att just denna bok inte bara är tilltalande ur ett estetiskt perspektiv, utan också att bokens tema - bokens historia - gjorde att det kändes extra lockande att faktiskt läsa den som en bok man kan ta på. Vidare utvecklar han att böcker han tror sig kunna komma tillbaka till senare i utbildningen kan kännas relevanta att äga och ha i bokhyllan, så som olika referensverk som är framstående inom disciplinen och professionen. Dessa ser han ett värde i att äga eller åtminstone låna i ett tryckt format, något som även R4 och R7 tar upp. Förutom att detta tyder på att den fysiska egenskapen hos den tryckta boken är lockande när studieläsningen sker med någon form av eget intresse (jämfört med studieläsning som sker för att man "måste"), så klargörs här att bokens upplevda nytta kombineras med tankar om framtiden. Den tryckta bokens fysiska egenskap blir tilltalande, inte bara i denna tidsrymd, utan också potentiellt i en framtida tidsrymd.

R1, R3 och R7 berättar att om de upplever en bok som rolig eller intressant på ett plan som känns antingen personligt eller att kunskaperna går att återvända i framtiden som yrkesverksam så läser de gärna lite mer än vad uppgiftsbeskrivningen anger, och då helst i ett tryckt format. Detta statuerar ytterligare exempel på hur det tryckta formatets fysiska egenskap kombineras med tankar inför framtiden, likt stycket ovan.

R7:s informationspraktik påverkas också av de gånger hon tycker extra mycket om en bok, fast på sitt eget vis. Å ena sidan förklarar R7 flera gånger under intervjuens gång att hon föredrar att använda tryckta kursböcker överlag, men att det kan bli kostsamt att köpa allt. Hon löser detta genom att skriva ut delar av e-böcker hon tycker extra mycket om eller finner extra intressant och förvarar dem i en pärm i sin bokhylla. R7 är inte ensam om att skriva ut delar av e-böcker, men hon är den enda som uppger att hon gör det i just detta avseende. Hon beskriver också en viss oro över att inte hitta tillbaka till böckerna om de tillgås via laptopen. Denna risk elimineras om materialet skrivs ut och blir till en fysisk kopia, säger hon. Den fysiska egenskapen hos det tryckta formatet tillför med andra ord en känsla av trygghet i R7:s informationspraktik. Det tryckta formatet existerar med en fysisk form och upplevs i detta fall som ett pålitligare alternativ då det fortsätter att existera i hennes tidsrymd trots att den objektiva tiden fortskrider.

R2 berättar att om hon skapar någon form av känslomässig relation till en kursbok så vill hon ibland köpa den i efterhand. Om ingen särskild känslomässig relation finns går det digitala formatet bra, inte minst om det är lättillgängligt. Hon berättar om ett tillfälle då hon försökt hitta en kursbok

digitalt utan framgång och blivit tvungen att köpa den tryckta varianten. Hon beskriver att hon till en början inte kände sig särskilt intresserad av bokens innehåll och att hon läste endast med målet att klara kursen. Efter avslutad kurs sålde hon boken, men har på senare tid vid flera tillfällen tänkt tillbaka på just den boken. Nu vill hon ha den tryckta boken igen för att undersöka mer på egen hand, utan instruktioner, för att se om något intressant finns att läsa som hon kan använda till sitt kommande examensarbete. Den tilltänkta användningen av boken är fortfarande av praktisk karaktär kopplad till studier, men drivs av en egen lust att utforska då hon minns bokens innehåll som potentiellt hjälpsamt.

På den förra förberedande kursen, då var det väldigt uttalat vad man skulle fokusera på. Det var metoden, kvalitativ intervju och forskningsetik och kvalitativ innehållsanalys. Det var det vi liksom skulle grotta i. Och då går man ju rakt på de kapitlen och så bryr man sig inte så mycket om resten. Sen nu när jag börjat skriva [examensarbete] så kan jag tänka mig att det kommer bli mer och mer som man känner att man behöver kolla upp kanske. Och ju större del jag ska läsa så kanske jag hade känt att jag hade velat botanisera och bläddra runt och kolla runt lite mer allmänt och inte att någon annan säger ”läs det här”. Att få en känsla för texten, då är det ju väldigt behändigt tycker jag med en [tryckt] bok. (R2)

Likt R2 berättar R5 att hon i det elektroniska formatet tenderar att läsa det som de blivit instruerade att läsa enligt uppgiftsbeskrivningen. Det kan vara både en större mängd text eller en mindre mängd text. I en tryckt bok däremot kan hon bläddra runt i övriga delar av boken, delar som inte finns med i uppgiftsbeskrivningen, och stanna till här och där för att se om det finns något mer som är intressant. För henne är det lättare att göra det med en tryckt bok. Informationspraktiken som styrs av hennes eget intresse sker därför med fördel i det tryckta formatet.

5.2 Informationssökning

Det andra övergripande temat berör hur respondenterna navigerar och söker i respektive bokformat. I det första avsnittet presenteras upplevelsen av att navigera sig i de båda bokformaten. I det andra avsnittet presenteras respondenternas svar som hade att göra med sökningar efter specifik information, sökningar de gör när det vet exakt eller ungefär vad de är ute efter. Hur det upplevs att navigera i böcker är en av de saker där relativt tydliga skillnader mellan bokformaten går att se i materialet. Formatens materiella egenskaper är tydligt kopplat till detta tema eftersom formaten erbjuder varsin uppsättning möjligheter och begränsningar som användarna har att utnyttja eller förhålla sig till (Pilerot & Lindberg, 2018).

5.2.1 Överblick och kontakt med boken

När det kommer till att navigera i boken så kommer många av respondenterna in på vikten av att kunna skapa sig en överblick över bokens innehåll samt att

ha en uppfattning om bokens omfattning. Det vanligast förekommande resonemanget hos respondenterna är att den tryckta boken man har fysisk kontakt med är lättare att överblicka på detta vis. De känslor som ligger till grund för läsning styrt av eget intresse och begär att utforska på egen hand, som togs upp i föregående avsnitt, hör på vissa sätt ihop med den överblick flera av respondenterna tar upp när de talar om användning av det tryckta bokformatet.

R2 berättar att hon upplever det som bekvämare och lättare att skapa sig en uppfattning om boken, till exempel vad som är intressant och relevant för henne, när hon kan bläddra fram och tillbaka med händerna. Denna process tycker hon är bökigare när hon behöver skrolla med musen eller dra i sidobaren på skärmen. Att ha direkt kontakt med materialet man använder upplevs i detta fall av R2 som en fördelaktig egenskap hos det tryckta formatet. R4 upplever samma sak och säger att innehållsförteckningen känns pålitligare i en tryckt bok. Hon kollar gärna på innehållsförteckningen för att veta vad som komma skall. Den fysiska egenskapen hjälper henne att navigera.

Jag tycker det är lättare att skumma igenom en tryckt bok. Just för att man har lite mer det här fysiska. Man kan se, för det första finns innehållsförteckningen, man kan bläddra igenom jättesnabbt och se vilka sidor som verkar viktiga, vilka rubriker som lyser lite extra. Det kan finnas bilder... Ja, det är lite lättare att navigera. (R4)

R5, som beskriver sig själv som relativt ny till e-boksläsning, berättar om samma fenomen. Den tryckta boken är bekant och lätt att bläddra i. Hon upplever inte e-boken som svår att använda, men hon tycker ändå att det finns en skillnad bokformaten emellan som gör att den tryckta boken är behändigare när det gäller att få en känsla för bokens innehåll och kolla runt på egen hand.

Annars är det ju otroligt mycket skönare att slå i en riktig bok. Det är mycket lättare att få överblick tycker jag. Till exempel vilken sida jag är på och bläddra är ju liksom... Alltså det är ju enkelt i en e-bok men det är ändå jobbigare på något vis. Eller jag vet inte hur jag ska förklara. (R5)

R5 berättar också att hon ibland provar på denna process i ett digitalt format när hon bara har tillgång till en e-bok. I dessa fall testar hon att imitera navigeringen av en tryckt bok. Hon går först till bokens innehållsförteckning för att få en uppfattning om bokens upplägg och vad kapitlen tar upp. Därefter trycker hon på ett kapitel i innehållsförteckningen som ser intressant ut och läser lite här och där i kapitlet och skrollar för att ta sig fram. De materiella egenskaperna hos de två olika formaten är påtagliga i detta skede eftersom bladvändningen sker på två olika vis. R5 understryker att processen att ”bläddra runt” i en e-bok är något hon inte känner sig helt van vid och att hon fortfarande håller på att utveckla åsikter om hur hon upplever sökandet i e-boken. Hon tycker att denna process kommer naturligare i en tryckt kursbok. R5:s resonemang kring sin egen användning av de båda formaten talar för en trygg bekantskap med den tryckta bokens materiella egenskaper - en bekantskap som funnits sedan långt tillbaka i hennes ständigt pågående

tidsrymd. Å ena sidan upplever hon inte att det digitala formatet är svårt att använda, å andra sidan beskriver hon att det tryckta formatet är det som känns mer naturligt för henne att använda.

R1 och R3 nämner att innehållsförteckningen i e-böcker där de individuella kapitlen och avsnitten går att klicka på för att tas direkt dit är behändiga för att orientera sig i e-boken. R1 berättar att det känns användarvänligt när innehållsförteckningen hela tiden finns till vänster om texten man läser, så som det gör när hon läser e-böcker i ProQuest¹, så att man när som helst kan klicka på ett annat avsnitt och snabbt ta sig till en annan plats i boken som verkar intressant - en egenskap hos det digitala formatet som alltså upplevs som en möjlighet. R3 säger samma sak men påpekar också att navigeringen i boken blir bökgig och arbetsam i de fall de inte är klickbara. Hon tycker att bläddra genom att skrolla inte alls ger samma känsla av enkel navigering och att man inte uppnår samma möjlighet till en bekväm överblick av boken. Detta talar för en viss flyktighet och variation i e-bokens natur då egenskaper kan variera från e-bok till e-bok beroende på vilket verktyg som används.

R1, R6 och R8 å sin sida upplever att deras sätt att orientera sig i de båda bokformaten är förhållandevis lika. Alla tre beskriver att de mycket gärna kollar igenom innehållsförteckningen först för att få en känsla för bokens innehåll i respektive format. R6 berättar att han ibland även läser inledningen och att dessa är som ”bokens abstract”. R1 tar också gärna en titt i bokens register, oavsett format, för att bilda sig en uppfattning om vilka ord och begrepp som kommer användas. Överlag beskriver de att denna process inte skiljer sig åt på något anmärkningsvärt sätt mellan de olika bokformaten. Det som skiljer formaten åt i detta avseende, oavsett om respondenterna tänker på det eller ej, är hur de tar sig runt i boken, alltså hur de bläddrar och hoppar mellan olika kapitel och sidor. Respondenterna i detta fall upplever att deras strategier vid navigering i boken inte skiljer sig åt på ett anmärkningsvärt sätt, men aktiviteterna i deras informationspraktiker skiljer sig åt i de avseenden som rör formatens materiella egenskaper.

5.2.2 Att hitta det man letar efter

Överblickens av boken och navigeringen i den som presenteras ovan har mycket att göra med hur lätt vissa av respondenterna upplever sig hitta det de är ute efter. Flera av dem nämner att bläddra i e-böcker är jobbigare än att bläddra i en tryckt kursbok.

R3 upplever det lättare att slå i en bok hon kan bläddra i med händerna jämfört med det skrollande hon annars behöver göra i ett digitalt format. Hon berättar att hon ibland använder den digitala överstrykningspennan när hon läser e-bok för att markera viktiga passager, men att det ofta är jobbigt att hitta tillbaka eftersom det kräver att hon skrollar upp och ner tills hon hittar den markerade passagen. Detta är så pass distraherande att hon ibland väljer att skriva ut texter

¹ ProQuest: samlar och tillgängliggör forskning till forskare, bibliotek etc. <https://about.proquest.com/en/>

för att lättare hitta i dem. Med andra ord upplevs e-bokens abstrakta form som en begränsande egenskap i detta fall, samtidigt som möjligheten att skriva ut sidor från e-boken löser begränsningen. Det är svårt att säga huruvida möjligheten att skriva ut avsnitt från e-böcker är en egenskap som bör ses som en egenskap tillhörande e-boken eller om egenskapen snarare tillhör det verktyg som används tillsammans med e-boken. I vilket fall statuerar R3, så väl som fler andra av respondenterna, ett utmärkt exempel på hur en upplevd begränsning i e-boken går att kringgå med rätt förutsättningar.

R4 och R5 berättar också att den tryckta boken är betydligt lättare att slå i tack vare bekantskapen med formatet och att boken ligger i handen. Båda beskriver att de söker i e-böcker en hel del ändå, eftersom valet av format ofta avgörs av hur lättillgängligt det är och vad det kostar. R4 förklarar att även om hon uppskattar överstrykningspennan i det digitala formatet, så är det betydligt lättare att snabbt hitta tillbaka till ett bokmärke i en tryckt bok. Inför seminarier, när de ska diskutera givna ämnen muntligt med varandra, så vill R4 kunna hitta de relevanta delarna i kurslitteraturen snabbt och då upplever hon det tryckta formatet som pålitligare och lättare att hantera.

När jag har haft seminarium så har jag ju tyckt att det har varit väldigt smidigt med tryckt litteratur och då har jag även valt att skriva ut delar av litteraturen för att kunna sitta, göra olika högar, kunna hitta informationen ganska snabbt. Sätta kanske bokmärken och man vet att läraren har sagt att det här kommer nog på tentan eller seminariet, att man sätter ett bokmärke så man verkligen kan hitta det snabbt. Då tycker jag det känns tryggare med tryckt. (R4)

Både R4 och R5 använder i viss utsträckning sökfunktioner när de läser digitalt, så som Control F. R4 upplever dock att detta bara fungerar bra när man söker efter ett begrepp som är unikt. Hon upplever att hon lätt får alldeles för många träffar och att det då inte hjälper särskilt mycket eftersom träffarna kan vara utspridda över hela boken, så hon blir tvungen att skrolla runt och leta ändå. R5 å sin sida använder gärna Control F, men hon tydliggör att hon tenderar att i högre utsträckning använda detta kortkommando i digitala vetenskapliga artiklar eller rapporter där innehållsförteckning saknas. Annars försöker hon använda innehållsförteckning i båda bokformaten för att hitta det hon letar efter. I R5:s fall tyder hennes vanor kring användning av sökfunktioner i digitala texter att textens strukturella upplägg också påverkar hur navigeringen i texten går till. Innehållsförteckningen i tryckt format så väl som digitalt format utgör en betydande egenskap för att hon ska hitta det hon är ute efter.

Att det kan vara jobbigt att skrolla tar även R2 och R7 upp. R2 upplever dock att själva sökandet, trots skrollande, blev lättare när hon upptäckte att man ofta kan söka efter ord i en e-bok.

Sen är ju en stor fördel med det digitala som jag upptäckte en bra bit in i studierna, att man kan skriva in ett sökord och få upp till exempel kvalitativ innehållsanalys. Då vet man att det finns på sju ställen och så kan man bläddra sig igenom dem och det är ju fantastiskt bra. (R2)

R6 och R8 lyfter också fram möjligheten att söka efter specifika ord i det digitala formatet. R8 upplever att hennes läsning blir mer aktiv när hon läser e-böcker, mycket tack vare möjligheten att söka efter ord med en sökfunktion.

Att jag först kollar vilka kapitel det är som finns i kursplanen eller om det är hela boken och sen går jag igenom innehållsförteckningen. Och sen så läser jag de relevanta delarna. Men jag är också mycket snabbare med e-boken att bara hoppa runt och använda kontroll F och försöka hitta ord eller fraser som jag är intresserad av och bara läsa de delarna. Så jag är mycket mer aktiv med mitt läsande eller vad man ska säga. Liksom inte bara att jag läser hela kapitlet, utan att jag hoppar väldigt mycket fram och tillbaka och letar mycket mer under läsningen. (R8)

R8 upplever alltså att hennes tillvägagångssätt när hon ska börja använda en kursbok är liknande till en början i båda formaten. Hon börjar med att se på kursplanen och de instruktioner som är kopplade till boken i fråga. Därefter ser hon över innehållsförteckningen och läser relevanta delar. Sedan förändras hennes sökstrategi genom att hon i det digitala formatet använder en sökfunktion. R8 upplever att hennes informationspraktik påverkats på ett positivt sätt i och med e-bokens möjliggörande att söka efter specifika ord. Att den objektiva tiden har medfört ett digitalt bokformat och att det program hon studerar erbjuder tillgång till detta format har till viss del omdefinierat hennes sätt att söka information i kurslitteratur. Ett liknande resonemang, alltså att sökstrategin börjar på samma sätt i båda formaten men kan förändras i viss utsträckning under användandets gång, går att se mer eller mindre hos samtliga respondenter. Samtidigt som flera av dem saknar den överblick det tryckta formatet ger vid läsning av e-böcker erbjuder e-boken en egenskap den tryckta boken inte har, nämligen sökfunktionen, som uppskattas mer eller mindre av samtliga respondenter.

5.3 Tillgodogöra sig information

Det tredje övergripande temat som går att identifiera är på vilket sätt och hur bra respondenterna upplever att de tar till sig vad de läser. Svaren indikerar att informationspraktikerna ser lite olika ut beroende på vilket bokformat som används. I det första avsnittet presenteras hur respondenterna för anteckningar som är en central beståndsdel i deras informationspraktiker. Detta inledande avsnitt bereder väg åt det andra avsnittet som närmre går in på aktiviteter som får respondenterna att förstå och komma ihåg vad de läser. Dessa avsnitt är relevanta i förhållande till varandra eftersom anteckningar beroende på format i relativt hög utsträckning tas upp i förhållande till hur de upplever att de tar till sig det de läser. Det är med andra ord en viktig aktivitet i informationspraktiken. Förutom anteckningar uppkommer några andra aspekter som också presenteras i det andra avsnittet.

5.3.1 Att föra anteckningar

Respondenternas sätt att föra anteckningar är både gemensamma och av varierande slag. Både handskrivna och digitala anteckningar förekommer och bokformatet tycks till viss del avgöra hur anteckningarna förs. Flera av respondenterna är flitiga användare av post-it-lappar som används som bokmärken, bokmärke med kommentar om textstycke på sidan eller fristående minnesnoteringar. R3 och R7 visar upp tryckta böcker de använder där många post-it-lappar sticker fram ur boken. R4, R6 och R8 nämner också att de gärna använder post-it-lappar vid läsning av tryckta böcker. R8 berättar att hon använder post-it-lappar vid läsning av båda formaten. Hon tycker att dessa är praktiska för att skriva ner små minnesanteckningar, idéer hon får under läsning och sidnummer med intressanta textstycken. R4 och R6 använder det dels som bokmärke och dels för att kunna imitera att göra marginalanteckningar i boken utan att faktiskt behöva skriva i boken.

Marginalanteckningar är ytterligare ett sätt att anteckna som dyker upp. Marginalanteckningar förekommer endast i det tryckta formatet i det insamlade intervjumaterialet. En klar majoritet bland respondenterna uppger att de ogärna skriver direkt i böckerna. De som upplever att skrivandet i texten hjälper dem att bearbeta innehållet berättar att de vid möjlighet gärna skriver ut delar av e-böcker för att kunna skriva marginalanteckningar och stryka över text med överstrykningspenna. R4 och R6 är två av respondenterna som gärna undviker att kladda i böcker. Samtidigt upplever de att skriva små anteckningar nära intressanta passager och stryka under text gör det lättare att bearbeta innehållet. Därför skriver de ofta ut delar av e-böcker för att kunna arbeta med penna i handen. R4 berättar:

Om det är en utskrift som jag inte respekterar, då skriver jag i marginalen. Men det gör jag inte med böcker. Det gör ont i hjärtat. Så i böcker, där sätter jag post it lappar, och ibland skrivit på post it lapparna i stil med "OBS, jämför med kapitel 5" eller "kopplas till föreläsningen" eller någon sådan minnesanteckning. Men fysisk bok, ja då kanske det känns mer naturligt att ha ett kollegieblock om man skulle vilja skriva ner tankar. (R4)

Marginalanteckningar upplevs av flera av respondenterna som en möjlighet i det tryckta formatet, samtidigt som oviljan att skriva direkt i boken är påtaglig hos många. Det talar för en möjlighet som uppskattas men ändå utförs i en modifierad form, till exempel genom post-it-lappar som fästs i boken.

Flera av respondenterna använder också överstrykningspenna medan de använder sina kursböcker, både i det tryckta och det digitala formatet. R2, R3, R4 och R6 upplever den digitala överstrykningspennan som behändig för e-böcker. R6 berättar att den känns praktisk eftersom det tillåter honom att markerar passager i boken utan att egentligen kladda i den, något han ogärna gör i tryckta böcker. R6 berättar om detta i citatet nedan:

Sen finns det mer möjlighet för mig att skriva anteckningar i det elektroniska formatet i den mån att jag har den som PDF till exempel.

Då kan jag, inte skriva, men markera. I tryckta böcker så vill man ju inte förstöra dem. Anteckningar och klisterlappar [i tryckta böcker]... Det gör jag ogärna. (R6)

Han berättar att han i vissa fall kan stryka under text försiktigt med en blyertspenna i tryckta böcker han äger. Även R2, R3 och R4 säger att de ibland kan stryka under text med just blyerts i tryckta böcker för att sedan ha möjlighet att sudda och att den digitala överstrykningspennan blir bekväm i det avseendet eftersom detta inte är ett problem i det digitala formatet.

Slutligen nämns också block och penna samt den digitala motsvarigheten, alltså ett digitalt dokument. R2 berättar att hon ibland antecknar i ett block när hon inte har möjlighet att stryka under texten i det digitala formatet. I dessa fall sammanfattar hon gärna text hon finner relevant i blocket. Hon påpekar dock att eftersom det är så enkelt att markera text så gör hon helst det när möjligheten finns, med blyerts i det tryckta formatet och överstrykningspenna i det digitala. R5 antecknar gärna med block och penna när hon läser ett tryckt format. Hon berättar att hon har ett system när hon antecknar i block så att hon alltid har sidnummer och viktiga uppgifter för att hitta tillbaka till passagen i boken hon skriver om. R1 antecknar gärna med block och penna, vid användning av båda formaten.

Att skriva i ett dokument för att föra anteckningar är också ett alternativ som dyker upp. När R5 läser digitala böcker använder hon hellre ett dokument så att hon kan kopiera bra citat eller textstycken och klistra in dem direkt i dokumentet. R4 skriver gärna i ett digitalt dokument när hon läser en e-bok. Hon berättar att hon då kan ha ett dokument uppe parallellt med e-boken och snabbt skifta emellan för att skriva ner tankar och små sammanfattningar. R4 och R5:s informationspraktiker i dessa fall tyder på en upplevd smidighet i det digitala formatet. R4 kan snabbt spara ett bra textstycke i ett eget dokument genom att använda datorns egenskap att kopiera text, medan R5 säger att hon snabbt kan skifta mellan e-bok och dokument och skriva ner tankar om texten. Detta talar för en egenskap hos det digitala formatet som upplevs vara snabb - en möjlighet att vara snabb i sin informationspraktik.

5.3.2 Att komma ihåg det man läser

I föregående avsnitt presenterades hur anteckningar förs som del av respondenternas informationspraktiker under användandets gång. Något som visade sig utgöra en stor drivkraft bakom flera av respondenternas förande av anteckningar var relationen till hur bra de ansåg sig bearbeta informationen i boken samt hur väl de upplevde sig memorera informationen de arbetar med. Detta påverkar hur respondenternas informationspraktiker formas. Många av respondenterna lyfter den digitala överstrykningspennan som en bekväm funktion i det elektroniska formatet som möjliggör markering av viktiga passager. Samtidigt så kommer samtliga respondenter fram till att det tryckta formatet är fördelaktigt när de ska arbeta intensivare med en text, förstå komplexa begrepp och bättre komma ihåg innehåll för att kunna använda i

olika uppgifter. R3 berättar om en bok de arbetade mycket med under en tidigare kurs som hon först valde att låna genom biblioteket i ett digitalt format eftersom det var kö på det tryckta exemplaret och att köpa var dyrt. Denna bok upplevde hon som svår att ta till sig då informationen var relativt omfattande och komplex. Det slutade med att hon köpte den trots det höga priset.

Jag valde att köpa den i alla fall. Och då tyckte jag att det blev mycket lättare att ta till sig texten, för då kunde jag sitta där med min penna och kladda och stryka under och sätta lappar. Det är lättare att hantera informationen på det viset tycker jag. Jag är mer bekväm med att läsa en bok än att sitta vid datorn. Så jag väljer gärna en [tryckt] bok om det finns. (R3)

För R7 är möjligheten att anteckna avgörande för att bättre förstå och komma ihåg innehållet. Vad som dessutom är avgörande för henne är att anteckningarna görs nära originaltexten då hon upplever att anteckningar i block är svårare att återknyta till den bok anteckningen syftar till. Hon säger att det är för arbetsamt att hålla reda på vilka anteckningar som hör till vilka böcker och att anteckningar i direkt anslutning till den text som kommenteras därför är det bästa. R7 markerar och skriver gärna både på utskrifter och i sina köpta kursböcker.

Ja, jag skriver, jag kladdar och jag stryker över och jag lär mig väldigt mycket bildvis. Mycket att jag använder överstrykningspennor, jag använder stickers, jag använder för att det ska bli roligare att gå igenom allting efteråt. Det är tyvärr lite svårare att göra i elektroniska böcker. Man kan ju fortfarande stryka över och sådär, men den jag tagit upp här som elektronisk bok, man kan inte skriva i den. Visst, du kan stryka över text, men du kan inte skriva någonting. Och då blir det ju lite svårare att kunna förklara varför jag har strukit över det. (R7)

Hennes informationspraktik styrs i detta avseende till stor del av på vilket sätt hon har möjlighet att föra anteckningar. R7 upplever det digitala formatet som begränsande i detta avseende. Detta resulterar i att hon allra helst använder fysiska böcker samt i största möjliga mån skriver ut digitalt material. Hon tillägger att det blir problematiskt för henne när e-böckerna är för långa för att skriva ut eftersom det försvårar hela hennes studieprocess. Hon tillägger även att begagnade kursböcker kan vara desto bättre för att man i dem har chansen att ta del av den förra ägarens marginalanteckningar.

Jag letade upp den, kollade på Adlibris och sen sa jag nej, jag köper den inte för 900 spänn. Kollade på Studentbokhandeln och där fanns den för 300, så då köpte jag den där istället. Men den var lite mer sliten och den var redan lite skriven i och så där. Men det skiter jag i. Det hjälper ju lite också. Det där tyckte förra studenten var intressant och viktigt att komma ihåg. För då har ju ändå den studenten använt det innan mig. Hen har ju ändå läst, förhoppningsvis, samma kurser som jag. Och liksom kunna säga att det här är intressant och det här är viktigt att komma ihåg och då blir det samtidigt att jag har den grunden också, att jag vet att det här tyckte hen var bra att veta och då kan jag ta med det till mig. (R7)

R4 i sin tur berättar att hon väljer hur hon ska anteckna beroende på om hon vill ta till sig texten och ha större chans att komma ihåg informationen på egen hand eller om hon vill skriva ner tankar hon vill återkomma till och arbeta mer med senare. I de fall hon vill ta till sig det hon läser och ha en större chans att komma ihåg det skriver hon gärna sammanfattningar av texten hon läser med penna och block, oavsett vilket format hon läser. Om hon däremot vill återkomma till tankar hon har medan hon läser i något av formaten så antecknar hon gärna i ett Word-dokument eftersom hon lättare kan gå tillbaka och ändra formuleringar och utveckla passager. Hon säger också att hon inte behöver tänka på att skriva snyggt. Ett dokument skrivet med tangentbord kommer vara läsbart oavsett om hon har ork eller ej att skriva snyggt och prydligt. Informationspraktiken utformas med andra ord efter de möjligheter som existerar i den tidsrymd hon befinner sig i, vilket inte nödvändigtvis innebär det tillvägagångssätt hon själv upplever bäst för minnet. Å ena sidan upplever R4 att de handskrivna anteckningarna ökar hennes chanser att ta till sig den information hon arbetar med. Å andra sidan kräver de handskrivna anteckningarna mer ansträngning från henne då hon måste skriva snyggt och prydligt för att senare uppleva det som givande att återkomma till.

R1 och R2 tycker också att de lär sig bra av att skriva sammanfattningar av text de läser i båda formaten. I ett elektroniskt format använder R2 gärna den digitala överstrykningspennan för att det är bekvämt. I vissa fall när hon läser e-bok går det dock inte att markera texten, fortsätter hon. I dessa fall blir hon tvungen att anteckna för hand i ett block. Dessa anteckningar gör att hon tar till sig det hon läser extra bra.

Men ibland så kan jag ladda ner någonting. Och så går det inte att stryka under i texten, och jag förstår inte vad det är, är det på något sätt skyddat eller att det blir fel format eller... Och då är jag tvungen att sitta och skriva för hand. Sen så har jag märkt att när jag gör det, då känns det som att det blir mitt. Då är det mina ord. Då kan det vara 200 sidor som blir två A4-sidor och jag kan ögna igenom det snabbt och känna att, ja men det här kan jag. Det här var det viktigaste. Det här är min version av den här boken. Och då gillar jag det, så då är jag väldigt nöjd efteråt att jag faktiskt satt och skrev. Men man är ju alltid lat eller så. Jag känner att jag är alltid lat, så att går det att highlighta i dokumentet så väljer jag i princip alltid det för att det är lättast. (R2)

Även om det som R2 kallar "lathet" ofta vinner över de handskrivna anteckningarna, så är anteckningarna hon skriver för hand fördelaktiga för hur hon tar till sig information. I kontrast mot R4 som berättade att hon tycker det kan vara jobbigt att gå tillbaka till handskrivna anteckningar, så upplever R2 att det är givande att anteckningarna är färgade av henne. Hon berättar att hon genom handstilen kan se vilket humör hon var på när hon skrev anteckningarna och att hon kanske ritat någon liten gubbe och att texten får hennes personlighet, vilket hon både uppskattar att komma tillbaka till samt att hon har tagit till sig informationen och gjort den till sin kunskap. Förändret av anteckningar i block har följt med den objektiva tiden in i nutida tidsrymder och informationspraktiker, som i R2:s fall även innefattar

informationsanvändning av digitala bokformat - en informationspraktik bestående både av analoga och digitala element.

Förutom anteckningar i förhållande till tillgodogörande av kurslitteraturens innehåll så ställs den tryckta bokens pappersidor och e-bokens skärm mot varandra av ett par av respondenterna. R1 och R7 upplever att fokuset falnar snabbare vid läsning på en datorskärm jämfört med läsning på papper eftersom datorskärmens ljus gör ögonen trötta. R1 berättar att hon ibland efter en stunds läsning på datorskärm kommer på sig själv med att läsa samma mening flera gånger eller att hon börjat skumläsa trots att hon inte haft för avsikt att läsa så flyktigt. I det tryckta formatet samt på läsplatta med e-papper berättar hon att läsningen går smidigare eftersom ögat lättare följer texten.

Läser jag på elektronisk skärm så har jag lättare att tappa bort mig i texten. Ögat följer inte, det blir ingen rytm. Jag kan komma på mig själv att läsa samma mening flera gånger. Jag fastnar i en mening. När jag läser tryckt litteratur har jag inte lika stora problem med det, utan då är det lättare. Jag läser fortare och jag förstår mer [i det tryckta formatet]. (R1)

Detta styr ofta både R1 och R7 till det tryckta formatet och påverkar således hur informationspraktikerna tenderar att se ut. R3 nämner också att hon upplever det som lättare att börja skumläsa på datorskärm och tillägger att möjligheten att öppna nya webbfönster och göra något annat en stund blir frestande, inte minst om texten som läses känns tråkig. R5 lyfter också hur lätt det är att öppna nya webbfönster när hon läser en e-bok på datorn. Detta påverkar hennes informationspraktik på så vis att hon tenderar att börja kolla upp information från flera olika böcker och övriga källor på en gång eftersom det är så lätt att tänka ”jag ska bara”. Detta beskriver hon som distraherande eftersom det blir för mycket information på en gång och hon tappar fokus på e-boken hon först hade för avsikt att läsa. Detta tyder på möjligheter hos det digitala formatet som agerar distraherande. Samtidigt som möjligheten att kolla upp saker med samma verktyg som används för att läsa e-boken upplevs som smidigt, så gör för mycket information på flera olika platser (i olika flikar i webbläsaren) att R5 har svårare att ta till sig allt. Således påverkas huruvida hon kommer informationen hon försöker bearbeta.

5.4 Sammanfattning

I det här kapitlet har resultatet av det analyserade intervjumaterialet presenterats enligt tre övergripande teman: val av bokformat; informationssökning; och tillgodogörande av information. Hur respondenternas informationspraktiker förhåller sig till dessa tre teman presenterades därefter enligt en rad underteman, i vilka informationsanvändning i respektive bokformat synliggörs. I nästkommande kapitel diskuteras resultatet för att lyfta det en nivå.

6. Diskussion

I det här kapitlet diskuteras resultatet i tre avsnitt. I det första avsnittet görs ett försök att definiera några informationspraktiker på gruppnivå. Också valet att benämna alla praktiker som framkom i resultatet för informationspraktiker diskuteras. I det andra avsnittet diskuteras resultatet med studiens teoretiska lins i åtanke för att lyfta några delar av det som kan sättas i ett större perspektiv. Därefter i avsnitt tre diskuteras resultatet i förhållande till den tidigare forskning som presenterades i kapitel 2.

6.1 Respondenternas informationspraktiker

De praktiker som tas upp i denna studie benämns informationspraktiker, även i de fall då en praktik också kan ses som en läspraktik eller en studiepraktik. Faktum är att många av de praktiker som framkommer är en informationspraktik och samtidigt minst en av de andra två. Att tala om praktikerna som just informationspraktiker och helt utelämna läspraktiker och studiepraktiker anses vara rimligt baserat på resonemanget att läspraktikerna och studiepraktikerna drivs av informationsbehovet. Att läsa i studiesyfte och att föra anteckningar i studiesyfte är en del i den process som sker för att hitta och tillgodogöra sig information. Jag hävdar därför att de praktiker som även är en läspraktik eller en studiepraktik i studiens resultat med goda grunder kan kallas för informationspraktiker. Studiens syfte berör respondenternas informationsanvändning och därför får informationspraktikerna vara de praktiker som ses som överordnade de andra. Läspraktikerna och studiepraktikerna ses för den sakens skull inte som icke-existerande. De samspelar i allra högsta grad med informationspraktikerna, vilket är relevant att notera.

Intervjuerna som utfördes för materialinsamling satte varje individuell respondent i centrum och mycket vikt lades vid att respondenten fick möjlighet att utveckla sina svar baserat på sina egna erfarenheter. Samtidigt som detta gjorde att varje intervju genererade ett unikt innehåll så går viss generalisering på gruppnivå att göra.

En av de informationspraktiker som framkommer hos samtliga respondenter i varierad grad är den användning av kurslitteratur som läses för att de blivit instruerade att läsa det. Det här är användning som har mindre att göra med huruvida de själva känner sig genuint intresserade av innehållet och mer om att en text måste läsas igenom en gång för att de ska tillgodogöra sig information och klara en uppgift. I dessa fall tenderar respondenterna att luta åt att välja en e-bok om det finns att tillgå. Läsning av de angivna kapitlen läses på samma linjära sätt som de skulle lästs i ett tryckt format, beskriver samtliga. Att hitta tillbaka till särskilda platser i e-boken, till exempel för att arbeta mer med något intressant de hittat, talas inte om i någon högre utsträckning. Fokus läggs mer på att arbeta igenom materialet en gång för en ytligare kännedom. En viss tendens att börja skumläsa framkommer hos flera vid läsning på skärm i de fall

mycket text ska gås igenom. Om flera kapitel ska arbetas igenom och de är intresserade av specifik information försöker de gärna efterlikna så som de gör när de söker i en tryckt bok genom att börja med att kolla i innehållsförteckningen. Ungefär hälften av respondenterna använder ibland en sökfunktion för att hitta ord, men även de uppger att de också söker på så sätt som de gör i en tryckt bok.

Nästa informationspraktik som går att se på gruppnivå är tendensen att vilja ha ett tryckt format när en text ska arbetas mycket med. I dessa fall vill de ha ett tryckt format; en bok eller en utskrift. Med en tryckt text så upplevs papprets fysiska natur som mer grundande och det är både lättare att fokusera på texten samt att bläddra mellan olika avsnitt efter en genomläsning, vilket underlättar informationsanvändningen. Förutom att bläddra med händerna beskrivs som bekvämare så utgör post-it-lappar och bokmärken också en viktig funktion i denna informationspraktik genom att visa var i boken det mest relevanta finns. Att hitta tillbaka går fort. Möjligheten att skriva marginalanteckningar lyfts också av många. Marginalanteckningar sker med blyerts eller på post-it-lappar i en tryckt bok. På utskrifter används överstrykningspenna och andra typer av pennor. Kontakten med pappret och möjlighet att skriva marginalanteckningar är viktiga aktiviteter i denna informationspraktik.

Den sista informationspraktiken som går att skönja på gruppnivå är den som formas efter respondenternas positiva känslor kring bokens innehåll. När de på ett eller annat sätt tycker lite extra mycket om en bok vill samtliga gärna ha ett tryckt exemplar. Det här är en särskild sorts informationsanvändning. I de här praktikerna vill de ha boken i handen, bläddra och undersöka på egen hand. Här beskrivs möjligheten att orientera sig framåt i boken med händerna som viktig. Dessa böcker skriver de helst inte i. Möjligtvis lite med blyerts, beskriver flera. Några av respondenterna beskriver denna känsla som en sorts vördnad eller respekt för boken och att det tryckta formatets fysiska egenskap förstärker denna känsla. Dessa böcker återkommer de gärna till. Informationspraktiken kopplad till just denna typ av böcker används således ofta i längre perioder eftersom de säger sig använda boken i senare kurser som referensmaterial om de kan.

6.2 En praktikteoretisk blick

I förhållande till miljö och respondenternas informationspraktiker så sticker tillit till formaten fram och utmärker sig i resultatet. Om resultatet hårdras så framstår det tryckta formatet som pålitligt och det digitala formatet som mindre pålitligt. När respondenterna resonerar kring användning av olika bokformat beroende på miljö lyfter flera av dem att det tryckta formatet alltid går att lita på eftersom det alltid är där. Det som belyses i detta resonemang är den tryckta bokens fysiska natur. Den är statisk på det sätt att den inte plötsligt slutar att fungera. I kontrast lyfts begränsningar vid användning av det digitala formatet så som batteritid, internetåtkomst och tekniska fel på den webbplats där e-boken ska läsas. En tryckt bok kommer aldrig kräva laddning eller

internetuppkoppling. Informationen i bokens innehåll kommer heller aldrig bli oläsbar på grund av tekniskt strul på något håll. Hur pålitliga bokformatens materiella egenskaper upplevs är således med och styr hur informationspraktiken tar form beroende på miljö.

Reflektionen ovan väcker möjligheter till djupare resonemang. Låt oss först betänka Darntons (2014) argumentation kring bokens och läsningens utveckling genom tiden. Han resonerar kring det faktum att boken utvecklas och att det således är rimligt att tro att vårt tillvägagångssätt vid tolkning av information förändras med denna utveckling. Han menar att vi tolkar information omkring oss beroende på de yttre sociala strukturer vi kommer i kontakt med. Låt oss därefter, med bokens utveckling i historien i åtanke, tänka vidare på Schatzkis (2009) teori om hur den objektiva tiden tiden tar oss framåt och den tidsrymd vi befinner oss i utgör ramen för våra praktiker. Låt oss slutligen betänka de materiella egenskaper som respektive bokformat besitter som innebär möjligheter så väl som begränsningar i förhållande till vår tidsrymd (Pilerot & Lindberg, 2018; Schatzki, 2009). Med dessa tre ståndpunkter i åtanke går det att resonera kring respondenternas känslor angående bokformatens pålitlighet. Tekniska begränsningar så som att batteriet i laptopen tar slut eller avsaknad av internetuppkoppling när det behövs är onekligen besvärligt och uppstår inte med det tryckta formatet. Samtidigt kan det även resoneras kring respondenternas sätt att tänka i förhållande till Darntons (2014) argumentation. Kan tilltron till det tryckta formatet även grundas i en djupare förankring i denna form av användning? Samtidigt som respondenternas tidsrymd i dag präglas av diverse digitala tillskott i vardagen så är kanske inte vanan vid e-boken lika djupt etablerad i respondenterna som det tryckta formatet är.

Om det ligger någon sanning i det ovan förda resonemanget och det tryckta formatet är djupare etablerat i oss talar det också för hur det kommer sig att majoriteten av respondenterna vill arbeta med text i ett tryckt format när innehållet ska arbetas igenom noggrant. E-böcker används flitigt av samtliga respondenter, trots den gemensamma förkärleken till det tryckta formatet, men alla kommer någon gång under intervjun in på att en tryckt bok är bekvämast vid djupare bearbetning av information. Det handlar om kontakten med boken som för flera ger uppkomst åt ett djupare fokus. Det handlar också om möjligheten att själv vara med i texten och lämna sina spår med lappar och anteckningar. Detta skulle även kunna ses som ett tecken på den utveckling av boken och läsningen som Darnton (2014) talar om. I jämförelse med respondenternas beskrivning av hur den tryckta boken används framställs användningen av e-boken överlag som något flyktigare eller ytligare. På ett vis präglas den av en snabbhet som skulle kunna ses som ett attribut tillhörande det digitala formatet. Den tillgänglighet som lyfts av samtliga är av stor essens i detta resonemang. En bok som kan nås snabbt för information som måste läsas inför ett seminarium eller innan en salstentamen. En bok där man snabbt kan söka efter de viktiga orden genom en sökfunktion tillhörande formatet utan att behöva läsa sig till det. Användningen av e-boken i studiesyfte skulle kunna

utgöra informationspraktiker som präglas av en hastigare användning av information.

Respondenternas informationspraktiker kan å ena sidan tänkas styras av att den tryckta bokens materiella egenskaper är djupare etablerade i dem. Å andra sidan tycks tillgängligheten också spela en stor roll. På ett sätt kan det tyckas vara motsägelsefullt att e-boken lyfts fram som både tillgänglig men också mindre pålitlig i jämförelse med det tryckta formatet. Tillgänglig är ett ord med många betydelser och förmodligen är det det som gör att e-boken framställs som båda. När respondenterna talar om tillgänglighet nämns ofta faktorer som att vara lätt att få tag på eller att vara fördelaktigt ur ekonomisk synvinkel. Att denna typ av tillgänglighet i många fall får avgöra vilket format informationspraktiken ska formas efter talar om att personliga preferenser inte nödvändigtvis avgör hur respondenterna väljer format. Att flera respondenter talar om att de ofta byter till ett tryckt format, antingen genom att införskaffa den tryckta boken eller genom att skriva ut utvalda delar, tyder på att informationspraktiken ibland behöver regleras för att fungera optimalt för dem. Ibland räcker inte informationsanvändningen av det digitala formatet till utan behöver kompletteras med ett tryckt format.

6.3 Informationsanvändning i olika bokformat

Den tryckta boken utmärker sig i resultatet genom att många av respondenterna lyfter den fysiska bokens förmåga att ge en överblick av bokens innehåll och bokens helhet. Den tryckta bokens fysiska format och hur den förhöjer känslan av bokens innehåll stämmer överens med den diskussion Baron (2021) för om dessa skillnader hos den tryckta boken och den digitala bokens format. Den tryckta boken ger oss markörer som indikerar var vi befinner oss i boken genom att användaren kan ta på den. Möjligheten till en bättre överblick som respondenterna beskriver när de talar om den tryckta boken kan liknas vid detta. Att inte enbart veta att en bok är 300 sidor lång, utan att känna med händerna att den är 300 sidor lång samt att veta var i boken man är i förhållande till bokens början och slut. Att bläddra genom att skrolla beskrivs som att denna känsla försämras, eftersom kontakten med materialet är borta. Detta framkommer också i en studie av Berg m.fl. (2010) där känslan att bläddra med händerna sägs etablera en stadigare förankring och fokus i boken.

Berg m.fl. (2010) konstaterar också att studenter gärna börjar sökprocessen med en titt på innehållsförteckningen i det tryckta formatet och att det utgör en väletablerad vana hos dem. De föreslår att det finns en intuition inblandad som styr denna process. Denna intuition kan med största sannolikhet appliceras på respondenterna även i den här studien eftersom samtliga uppger att de gärna börjar vid innehållsförteckningen när de ska söka efter något särskilt. Därefter är det lätt att bläddra igenom boken för att bekanta sig med innehållet ytterligare och stanna till vid rubriker som lyser lite extra.

Vad som möjligtvis skiljer den här studien från Berg m.fl. (2010) studie är att denna intuition som hör till den tryckta boken i hög utsträckning också appliceras på e-boken i den här studiens resultat. Berg m.fl. uppgav att studenterna verkade basera förväntningar hos e-boken på hur en webbplats fungerar och att irritation uppstod när förväntningarna inte möttes. Respondenterna i den här studien beskrev att förutsatt att rubrikerna går att klicka på så upplevs denna process som relativt bekväm även i e-boken, samtidigt som avsaknaden av det fysiska elementet påverkar överblicken till viss del. Irritation som uppstår av förväntningar som inte möts visade sig i mycket liten utsträckning, med undantag av en respondent som nämner att det känns mindre smidigt att ta sig runt i boken när rubrikerna i innehållsförteckningen inte går att klicka på. Detta var ett av irritationsmomenten i Berg m.fl. studie. Förslagsvis skulle detta kunna bero på tiden och rummet (Schatzki, 2009) och dess inverkan på oss och våra praktiker. Studien av Berg m.fl. utfördes för drygt tio år sedan och just så som Darnton (2014) argumenterar för så förändras våra sätt att tänka tillsammans med utvecklingen runt omkring oss. Kanske har vårt allt mer digitaliserade samhälle bidragit till någon form av yttre påverkan som förhöjt respondenternas vana vid det digitala som hjälper vid användning av e-boken. Troligt är också att e-boken hunnit förändras sedan tio år tillbaka.

Många av Johnstons (2015) respondenter uppskattade möjligheten att söka efter ord i en e-bok för att snabbt hitta direkt dit, utan att behöva konsultera innehållsförteckningen eller bläddra runt. En informationspraktik som ter sig på detta sätt involverar utnyttjandet av en av de egenskaper som skiljer e-boken från den tryckta. Huruvida denna egenskap upplevs som fördelaktig eller ej råder delad mening om hos respondenterna i denna studie. Ett par av dem upplever den som en självklar fördel, några andra av dem säger att de använder den någon gång ibland och har inga starka åsikter om den, medan ytterligare några andra berättar att de upplever den som överflödigt. Detta återknyter till tendensen respondenterna visar att överföra den informationspraktik de använder vid informationssökning i ett tryckt bokformat. Eftersom fler av respondenterna nämner att de snarare tenderar att använda sökfunktion vid läsning av digitala vetenskapliga artiklar, som vanligtvis saknar innehållsförteckning, så tycks medvetenheten om att e-boken fortfarande är en bok vara stark. Vissa aktiviteter följer med från informationspraktikerna kopplade till det tryckta bokformatet, trots att egenskaper som sökfunktionen kan ersätta eller komplettera innehållsförteckningen.

Att respondenterna använder en liknande strategi vid informationssökning i båda formaten skulle också kunna tala för att även läsningen sker på ett liknande sätt. Detta är dock svårt att avgöra i denna studie. Skumläsning vid användning av det digitala formatet hävdas ske i högre utsträckning (Baron, 2015/2021; Berg m.fl., 2010; Johnston & Ferguson, 2019) än vid användning av det tryckta formatet. Ungefär hälften av respondenterna nämner att de ibland tenderar att skumläsa just i det digitala formatet. Det är dock inte en tendens som lyfts fram med eftertryck av någon av dem. Det som snarare lyfts fram och utvecklas är deras känslor kring läsning av det digitala formatet i förhållande

till hur bra de upplever sig kunna tillgodogöra sig informationen. Å ena sidan uppger nästan alla respondenter att de ofta väljer en e-bok över det tryckta formatet för att e-boken är lätt att tillgå, vilket tyder på att informationen i den till någon sorts utsträckning kan tillgodogöras. Å andra sidan beskriver de det tryckta formatet som det format som tas till när de verkligen behöver arbeta med textens innehåll för att förstå det och komma ihåg det. Resultatet i denna studie tyder alltså på att studenternas informationspraktiker innefattande ett tryckt format upplevs fördelaktigt för läsförståelsen och för att göra informationen till egen kunskap. Detta självupplevda fenomen stämmer överens med resultatet av Singer och Alexanders (2016) samt Ben-Yehudah och Eshet-Alkalais (2021) undersökningar där detta testades. Dessa undersökningar visade att det digitala formatet gav en övergripande kunskap om ett givet ämne medan det tryckta formatet gav en djupare, mer detaljrik förståelse för ämnet. Möjligtvis kan detta återknytas till det korta resonemang som fördes i föregående avsnitt om en överlag hastigare användning av information i en e-bok jämfört med den tryckta boken. Att respondenterna i denna studie uppger att de tar till tryckta böcker för bearbetning av komplex information i förhållande till resultatet av Singer och Alexanders (2016) samt Ben-Yehudah och Eshet-Alkalais (2021) undersökningar indikerar trots allt ett ytligare lärande vid användning av det digitala formatet. Om detta fenomen kunde styrkas av andra mer omfattande studier skulle ett vidare resonemang kring vilka bokformat som används med störst fördel inför olika ändamål.

Hur det kommer sig att respondenternas informationspraktiker innefattandes en tryckt bok ger bättre möjligheter att ta till sig information kan resoneras kring. Respondenterna i denna studie talar mycket om anteckningar nära texten de läser, både i form av kommentarer och möjlighet att stryka över text med överstrykningspenna. Att skriva digitala anteckningar görs också, så som att sammanfatta viktiga delar eller kopiera textstycken till ett dokument. Den digitala överstrykningspennan används också relativt flitigt av många av dem. Överlag beskrivs anteckningar i det digitala formatet som bekvämt, i den benämning att det är lätt att kopiera ett textstycke och klistra in i ett dokument eller att överstrykningspennan i e-boken är lätt att använda. På ett sätt kan detta tyckas motsägelsefullt. Anteckningar i det tryckta formatet lyfts fram som det bättre alternativet vid bearbetning av information, samtidigt som anteckningar i det digitala formatet också lyfts fram i god dager. Man kan undra varför de inte beskrivs som likvärdiga, då båda beskrivs som bekväma. En betydande skillnad erinras i båda dessa positiva beskrivningar av anteckningar i samband med bearbetning av information. De digitala anteckningarna - kopierade textstycken och överstrykningar - beskrivs som bekväma på samma sätt som det digitala bokformatet beskrivs som tillgängligt. Det är enkelt att kopiera ett bra textstycke och förvara det i ett dokument och det är enkelt att använda den digitala överstrykningspennan. En av respondenterna använder ordet "lathet" för att beskriva de anteckningar hon gör digitalt, så som de nämnda exemplen. Anteckningar som görs för hand beskrivs också som bekvämt eftersom de kan placeras mer fritt. De anteckningar som skrivs med handen beskrivs dock med ytterligare en dimension, jämfört med de digitala anteckningarna. De beskrivs som mer effektiva för lärandeprocessen. Det kan gälla handskrivna

anteckningar direkt i en tryckt bok, på utskrifter eller i ett block där informationen hämtas från en tryckt bok eller en e-bok. Kontakten med materialet - boken eller pappret vi använder för att anteckna på - och de rörelser som hör till det tryckta bokformatet vid exempelvis bladvändning och handskrivna anteckningar tas upp i andra studier som element som förstärker kontakten med boken och dess innehåll och fördjupar förmågan att bearbeta information (Baron, 2021; Dobler, 2015; Johnston & Salaz, 2019). Troligt är att respondenterna i denna studie upplever något liknande.

7. Slutsatser

I det här kapitlet presenteras de slutsatser som kan dras från studies resultat. Slutsatserna presenteras med respektive forskningsfråga som utgångspunkt. Slutligen presenteras ett kort förslag på vidare forskning.

7.1 Slutsatser

Hur söker studenter information i en tryckt kursbok respektive i en e-bok? En aspekt som framträder tydligt hos flera av respondenterna är att en överblick av boken upplevs som fördelaktig när de söker information i respektive format. En överblick i det tryckta formatet kan betyda att innehållsförteckningen ses över för att kontrollera bokens innehåll innan läsningen börjar följt av att bläddra lite fram och tillbaka och stanna till vid rubriker som ser intressanta ut. Under denna process får användaren en känsla för boken. För att söka efter mer specifika begrepp eller ord används antingen innehållsförteckningen för att se vilket kapitel som ser relevant ut eller bokens index för att se exakt vilken sida ett ord finns på. I det tryckta formatet används gärna bokmärken eller post-it-lappar för att snabbt hitta tillbaka till viktiga delar i boken. I relation till informationssökningen utmärker sig post-it-lapparna på så sätt att respondenternas egna tankar ofta skrivs ner i relation till det de har hittat i boken. Nästa gång de vill hitta tillbaka dit går det inte bara snabbt, utan de har sin egen kommentar från tidigare kvar nära texten.

Även i det digitala formatet används innehållsförteckningen för att få en överblick av bokens innehåll. Att bläddra genom att skrolla upplevs överlag som att känslan för var i boken man befinner sig försämras. Möjligheten att klicka på kapitel och avsnitt i innehållsförteckningen för att direkt tas dit upplevs som smidigt. För att söka efter specifika ord och begrepp används dels innehållsförteckningen för att se vilket kapitel som ser relevant ut, dels någon form av sökfunktion för att söka efter ett ord. Huruvida sökfunktionen upplevs som smidig eller ej råder delad mening om. De som inte finner den smidig föredrar antingen att använda innehållsförteckningen precis som de gör i en tryckt bok eller så upplever de att sökträffarna är för många och att det blir jobbigt att skrolla mellan dem.

Finns det skillnader i hur de två bokformaten används, och hur i så fall?

Utmärkande skillnader i användning bokformaten emellan visade sig bland annat i de situationer då en bok eller några kapitel i en bok skulle arbetas med extra mycket. I dessa fall ville många av respondenterna gärna ha en tryckt bok, huvudsakligen av två orsaker. Några respondenter uttryckte att läsning på skärm är jobbigt för ögonen och att de inte kan koncentrera sig lika länge. Detta kan göra att de tar till sig informationen i mindre utsträckning. Den andra orsaken som fler respondenter nämnde var möjligheten att använda pennor medan de navigerar i texten. Eftersom många berättade att de inte vill skriva för mycket i tryckta böcker så skrev flera respondenter ut kapitel ur e-böcker,

dels för att få ett tryckt format, dels för att det känns okej att skriva och markera på utskriften.

Ytterligare en talande skillnad formaten emellan var aktiviteten att använda bokmärken och post-it-lappar i det tryckta formatet för att snabbt hitta tillbaka, jämfört med hur de gjorde detta i det digitala formatet. I det digitala formatet visade sig aktiviteten vara mer varierad och inte lika tydlig. En respondent kopierade stycken och lade i ett Word-dokument med sidnummer. En annan skrev kommentar och sidnummer i ett block. Det talades inte i någon hög utsträckning om att hitta tillbaka till relevanta passager på samma sätt som det talades om det i det tryckta formatet. Under lättare läsning eller när möjlighet att skriva ut inte finns lyftes den digitala överstrykningspennan fram som fördelaktig för att markera viktig text, men det tryckta formatet lyftes av flera respondenter som mer pålitligt i detta avseende. Ett tryckt format föredrogs också av en majoritet av respondenterna när de ville utforska en kursbok de tyckte extra mycket om.

Vid användning av bokformaten på olika platser varierade åsikterna kring vilket av dem som var fördelaktigt. I denna studie utmärkte sig det tryckta formatet som mer portabelt, dels för att inga tekniska strul eller begränsningar kan uppstå, dels för att en eller två tryckta böcker inte upplevs som jobbigare att ta med sig än exempelvis en laptop. Denna slutsats kan vara påverkad av de omständigheter som respondenterna behövt förhålla sig till under covid-19. Flera av respondenterna påpekade att de mest studerat hemma. En respondent berättade dock att hon gärna sitter ute i trädgården hemma och att tryckta böcker var bekvämare att bära med sig, en annan respondent jobbpendlare trots covid-19 och andra tänkte tillbaka på erfarenheter innan pandemin. Därför anses slutsatsen ändå som rimlig, med viss reservation för effekter från omständigheterna.

7.2 Förslag på vidare forskning

Denna studie ger en bild av åtta stycken studenters informationspraktiker vid användning av kursböcker i tryckt format respektive i digitalt format. Mer forskning behövs för att bekräfta mönster med större skalor. Intervjuerna i denna studie gav personliga skildringar av informationspraktiker vid studier, varefter viss generalisering kunde utföras. Med en större grupp respondenter skulle de informationspraktiker som presenteras i denna studie få mer stöd och även andra informationspraktiker skulle kunna upptäckas.

Förslag på vidare forskning är att bredda målgruppen. I denna studie intervjuades respondenter från ett kandidatprogram i biblioteks- och informationsvetenskap. Studenter med andra programinriktningar, så väl som utbildning på högre nivå kan undersökas för att synliggöra informationspraktiker vid användning av olika bokformat.

I denna studie sätts respondenternas egna upplevelser i fokus, alltså hur de beskriver sina egna informationspraktiker. Delar av resultatet skulle kunna undersökas ur ett annat perspektiv än deras eget, likt Singer och Alexander (2016) samt Ben–Yehudah och Eshet–Alkalai (2021). De konstaterar att självupplevd inlärningsförmåga och faktisk prestation inte alltid stämmer överens. Detta perspektiv skulle exempelvis kunna appliceras på de resonemang som förs kring hur förändring av anteckningar påverkar hur respondenterna tillgodogör den information de bearbetar under studier.

Det skulle även vara möjligt att utföra en variant av denna studie genom att, istället för att intervjua respondenter, låta dem utföra ett antal informationssökningsuppgifter i ett tryckt bokformat och ett digitalt bokformat och observera processen. Då skiftas fokus från hur de tror att de gör till hur de faktiskt gör. Svagheten med detta tillvägagångssätt är dock att resultatet riskerar att spegla hur de gör i en iscensatt situation och inte hur de gör i verkligheten. För att denna metod ska generera ett trovärdigt resultat behöver uppgifterna, miljön de befinner sig i vid utförandet och motivet bakom utförandet efterlikna naturliga omständigheter för respondenterna. Observationer används dock gärna för att se personers omedelbara reaktioner vid mötet eller utförandet av något (se Berg m.fl., 2010).

8. Sammanfattning

Studenter ställs i dag ofta inför valet att använda kurslitteratur i två olika bokformat; det tryckta och det digitala. Studenter världen över tycks i hög utsträckning föredra kurslitteratur i ett tryckt format, men hela sanningen är inte så enkel. Samtidigt som mycket forskning tyder på att det tryckta formatet föredras av majoriteter av studenter från olika länder så finns också de studenter som upplever det digitala formatet som det bättre. Vilken inverkan dessa två bokformat har på våra informationspraktiker råder delad mening om hos studenter. Forskare tar sig an bokformatens inverkan på individer så väl som på grupper och undersöker vilka yttre sociala faktorer och vilka egenskaper hos bokformaten som är centrala för studenters informationsanvändning och preferenser. I den här studien sätts preferenser i andra hand och informationspraktiker i första. Studien bidrar med ett svenskt perspektiv av studenters utformning av informationspraktiker i förhållande till de bokformat som används. Det är av hög relevans att ha kunskap om studenters informationsanvändning av det material som erbjuds på högskolor för att upprätthålla studiematerialets kvalitet. Syftet med denna studie är därför att skapa en ökad förståelse för några studenters informationspraktiker vid informationsanvändning i tryckta kursböcker respektive e-böcker. För att besvara syftet tillämpades följande frågeställningar:

- Hur söker studenter information i en tryckt kursbok respektive i en e-bok?
- Finns det skillnader i hur de två bokformaten används, och hur i så fall?

Studien utgår från en praktikteoretisk grund där informationspraktiker sätts i fokus. Respondenterna som deltog i studien utgjordes av åtta stycken studenter vid ett kandidatprogram i biblioteks- och informationsvetenskap i Sverige. Semistrukturerade intervjuer utfördes över Zoom för materialinsamling. Därefter analyserades intervjumaterialet med en kvalitativ innehållsanalys. De semistrukturerade intervjuerna gav i första hand en högst personlig bild av respektive respondents informationspraktiker. Därefter var det möjligt att skönja vissa teman som intervjumaterialet delades upp i. Först delades de upp i tre övergripande teman: val av bokformat; informationssökning; och att tillgodogöra sig information. Resultatet presenterades därefter enligt en rad underteman till respektive tema. Resultatet tyder på att tillgängligheten av kursböcker, alltså hur lätta de är att få tag på, har stor inverkan på valet av bokformat och därav hur informationspraktiken kan ta form. Förkärleken till det tryckta formatet som tas upp av samtliga respondenter förlorar ofta mot tillgängligheten. Utmärkande för informationssökning var att många av respondenterna upplevde att den tryckta boken var fördelaktig tack vare den känsla de kunde skapa med det formatet genom dess fysiska attribut. Överblicken av den upplevdes därför överlag som tydligare tack vare kontakten med den och den beskrevs som mer pålitlig av många. I det digitala formatet försökte flera av dem efterlikna den informationspraktik de utför vid användning av en tryckt bok men upplevs inte som lika lätthanterlig på grund av försämrad överblick och bokens omfång. Tillgodogörande av den information som bearbetas under användning av kurslitteratur beskrevs som

effektivare vid användning av det tryckta formatet. Möjligheten att arbeta med texten genom att skriva olika former av anteckningar nära den text som bearbetas för stunden lyftes fram som central i denna informationspraktik. Användning av e-böcker visade sig i jämförelse passa bättre för information som inte behöver bearbetas på djupet, sådant som bara behöver läsas igenom för en mer övergripande förståelse.

Referenser

Baron, N. S. (2015). *Words Onscreen: The Fate of Reading in a Digital World*. Oxford University Press, Incorporated.

Baron, N. S. (2021). *How we read now*. Oxford University Press.

Ben-Yehudah, G., & Eshet-Alkalai, Y. (2021). Print versus digital reading comprehension tests: does the congruency of study and test medium matter? *British Journal of Educational Technology*, 52(1), 426–440. <https://doi.org/10.1111/bjet.13014>

Berg, S. A., Hoffmann, K., & Dawson, D. (2010). Not on the Same Page: Undergraduates' Information Retrieval in Electronic and Print Books. *The Journal of Academic Librarianship*, 36(6), 518–525. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2010.08.008>

Braun, V., & Clarke, V. (2008). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Bryman, A. (2016). *Samhällsvetenskapliga metoder* (uppl 3). Liber.

Darnton. (2014). First steps toward a history of reading. *Australian Journal of French Studies*, 51(2/3), 152–177. <https://doi.org/10.3828/AJFS.2014.14>

Dobler, E. (2015). E-textbooks: A Personalized Learning Experience or a Digital Distraction?. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 58(6), 482–491. <https://doi.org/10.1002/jaal.391>

Folkhälsomyndigheten. (9 februari 2022). *Gällande åtgärder mot covid-19*. Hämtad 22-02-2022. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/skydda-dig-och-andra/atgarder-mot-covid-19/>

Internetstiftelsen. (2021). *Svenskarna och internet 2021: En årlig studie av svenska folkets internetvanor*. Internetstiftelsen. <https://svenskarnaochinternet.se/rapporter/svenskarna-och-internet-2021/>

Johnston, D. J., Berg, S. A., Pillon, K., & Williams, M. (2015). Ease of use and usefulness as measures of student experience in a multi-platform e-textbook pilot. *Library Hi Tech*, 33(1), 65–82. <https://doi.org/10.1108/LHT-11-2014-0107>

Johnston, N., & Ferguson, N. (2019). University Students' Engagement with Textbooks in Print and E-book Formats. *Technical Services Quarterly*, 37(1), 24–43. <https://doi.org/10.1080/07317131.2019.1691760>

Johnston, N., & Salaz, A. M. (2019). Exploring the Reasons Why University Students Prefer Print over Digital Texts: An Australian Perspective. *Journal of the Australian Library and Information Association*, 68(2), 126–145. <https://doi.org/10.1080/24750158.2019.1587858>

Mizrachi, D., Salaz, A. M., Kurbanoglu, S., & Boustany, J. (2021). The Academic Reading Format International Study (ARFIS): final results of a comparative survey analysis of

21,265 students in 33 countries. *Reference Services Review*, 49(3/4), 250–266. <https://doi.org/10.1108/RSR-04-2021-0012>

Pilerot, O., Hammarfelt, B., & Moring, C. (2017). The many faces of practice theory in library and information studies. *Information Research*, 22(1). <http://InformationR.net/ir/22-1/colis/colis1602.html>

Pilerot, O., & Lindberg, J. (2018). Inside the library: academic librarians' knowing in practice. *Journal of Librarianship and Information Science*, 50(3), 254–263. <https://journals-sagepub-com.lib.costello.pub.hb.se/doi/full/10.1177/0961000618769970>

Schatzki, T. (2009). Timespace and the organization of social life. I E. Shove., F. Trentmann., & R. Wilk (Red). *Time, consumption and everyday life: practice, materiality and culture* (3 uppl., s. 35-48). Routledge.

Singer, L. M., & Alexander, P. A. (2016). Reading Across Mediums: Effects of Reading Digital and Print Texts on Comprehension and Calibration. *The Journal of Experimental Education*, 85(1), 155–172. <https://doi.org/10.1080/00220973.2016.1143794>

Tattersall Wallin, E. (2021). Reading by listening: Conceptualising audiobook practices in the age of streaming subscription services. *Journal of Documentation* 77(2), 432–448. <https://doi.org/10.1108/JD-06-2020-0098>

Tattersall Wallin, E. (2022). Audiobook routines: identifying everyday reading by listening practices amongst young adults. *Journal of Documentation*, 78(7), 266–281. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JD-06-2021-0116/full/pdf?title=audiobook-routines-identifying-everyday-reading-by-listening-practices-amongst-young-adults>

Wallin, B., Carlsson, T., & Gunnarsson Lorentzen, D. (2021). Ljudboken tar nya tag : Populär både via bibliotek och prenumerationstjänst. I Ingen anledning till oro (?). Göteborg: Göteborgs universitet: SOM-institutet. <http://hb.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1572311&dswid=-865>

Wallin, B., Tattersall Wallin, E., & Gunnarsson Lorenzen, D. (2019). Bokläsning och den svenska bokmarknaden. I Storm och stiltje. Göteborg: Göteborgs universitet: SOM-institutet. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-21275>

Wildemuth, B, M. (2016). *Applications of social research methods to questions in information and library science*. Libraries Unlimited.

Wolf, M., & Barzillai, M. (2009). The importance of deep reading. I M. Scherer (Red). *Challenging the Whole Child : Reflections on Best Practices in Learning, Teaching, and Leadership* (s. 130-140). Association for Supervision & Curriculum Development.

Bilagor

Bilaga 1 - Intervjuguide

Inledande frågor

I denna del ställs frågor som rör respondenternas övergripande upplevelse av de båda bokformaten och deras egen användning av dem. Denna del utgör ett grundläggande skikt i datainsamlingen.

- Hur länge har du studerat vid högskola/universitet?
 - Vilken termin är du på i din nuvarande utbildning?
- Använder du både tryckta böcker och e-böcker för dina studier?
 - Hur mycket erfarenhet har du av e-böcker?
 - Använder du det ena bokformatet mer än det andra?
 - Vad är det som avgör vilket bokformat du väljer?
 - Spelar textens längd någon roll när du väljer format?
 - Kan platsen du ska studera på vara med och avgöra vilket format du väljer?
 - Använder du tryckta böcker och e-böcker för olika syften?
- När du läser e-böcker, använder du dator, surfplatta, smarttelefon eller läsplatta (eller annat)?
 - Vad avgör vilket verktyg du använder?
- Förutom läsandet och sökandet; brukar du föra någon form av anteckningar när du studerar?
 - Hur brukar du föra anteckningar? Till exempel med block och penna, skriva noteringar i den tryckta boken, kopiera relevanta citat eller stycken och klistra in i ett word-dokument, skriva i ett dokument på laptop etc.
 - Använder du överstrykningspenna eller överstrykningsverktyg (i e-bok) när du studerar?
 - Kan anteckningarna påverka vilket format du väljer eller föredrar?

Om informationssökning i tryckt kursbok

I den här delen av intervjun frågar jag om respondenternas informationsanvändning med tryckta kursböcker. Respondenterna har i förväg blivit ombudda att ta med sig en tryckt kursbok hen använder eller har använt. Några frågor kommer utgå från denna kursbok för att lättare kunna knyta an till konkreta situationer samt vid tillfälle visa mig vad de beskriver i boken. Andra frågor kan tolkas i ett bredare perspektiv kring användning av tryckt kurslitteratur.

- Vilken tryckt kursbok har du med dig idag?

- Använder du den till något särskilt just nu?
 - Vad är det för uppgift? Till exempel en salstentamen, en muntlig presentation, gruppdiskussion, kurspaper etc.
 - Hade du alternativet att välja ett digitalt format av den här boken?
 - Om ja; kan du berätta lite varför du valde den tryckta kursboken?
 - Brukar du välja en tryckt bok för den sortens uppgift eller kan det variera?
 - Om du gärna väljer tryckt bok för den här sortens uppgift; kan du berätta lite om varför du gör så?
 - Om boken inte används till en särskild uppgift just nu; vad använder/ använde du i så fall boken till?

- Har du nyligen använt den här boken för att hitta något särskilt? Till exempel för att läsa på om ett särskilt begrepp, för att få en bredare förståelse för något som krävde läsning av ett helt kapitel, fräscha upp minnet om något du redan läst etc. (Gå vidare till nästa fråga om konkret exempel inte finns.)
 - Kan du beskriva hur du gjorde för att hitta det? Till exempel ”Jag började med att kolla i kapitelindelningen i början av boken och hade för mig att kapitel 4 hade något med det jag letar efter att göra. Ett av underkapitlen såg intressant ut så jag slog upp den sidan. Sen skumläste jag för att hitta fram till det här ordet...”

- Hur skulle du beskriva din användning av den här boken?
 - Brukar du läsa hela kapitel eller brukar du använda det som ett uppslagsverk och läsa kortare relevanta delar? Eller annat sätt?
 - Använder du översikten av kapitlen och dess delar i början av boken? Brukar du göra det (i tryckt format)?
 - Använder du bokens ordlista och/eller register? Brukar du göra det (i tryckt format)?
 - Använder du bokens lista med referenslitteratur för att hitta annan litteratur? Brukar du göra det (i tryckt format)?

Om informationssökning i e-bok

I den här delen av intervjun frågar jag om respondenternas informationsanvändning med e-böcker. Frågorna kommer vara snarlika de frågor som ställs om tryckta kursböcker eftersom jag är intresserad av samma process i båda bokformaten.

- Vilken e-bok har du med dig idag?

- Använder du den till något särskilt just nu?
 - Vad är det för uppgift? Till exempel en salstentamen, en muntlig presentation, gruppdiskussion, kurspaper etc.
 - Hade du alternativet att välja ett tryckt format av den här boken?
 - Om ja; kan du berätta lite varför du valde e-boken?
 - Brukar du välja e-böcker för den sortens uppgift eller kan det variera?

- Om du gärna väljer e-böcker för den här sortens uppgift; kan du berätta lite om varför du gör så?
- Om boken inte används till en särskild uppgift just nu; vad använder/ använde du i så fall boken till?

- Har du nyligen använt den här e-boken för att hitta något särskilt? Till exempel för att läsa på om ett särskilt begrepp, för att få en bredare förståelse för något som krävde läsning av ett helt kapitel, fräscha upp minnet om något du redan läst etc. (Gå vidare till nästa fråga om konkret exempel inte finns.)
 - Kan du beskriva hur du gjorde för att hitta det? Till exempel ”Jag var ute efter det här begreppet så jag använde Control F direkt för att hitta fram till en sida där de använder det begreppet. Begreppet förekom på flera sidor så jag skumläste vid varje träff tills jag hittade ett stycke som var intressant...”.

- Hur skulle du beskriva din användning av den här boken?
 - Brukar du läsa hela kapitel eller brukar du använda det som ett uppslagsverk och läsa kortare relevanta delar? Eller annat sätt?
 - Använder du översikten av kapitlen och dess delar i början av boken? Brukar du göra det (i e-bok)?
 - Använder du bokens ordlista och/eller register (om sådant finns)? Brukar du göra det (i e-bok)?
 - Använder du någon sökfunktion för att hitta ord snabbt i e-boken?
 - Använder du bokens lista med referenslitteratur för att hitta annan litteratur? Brukar du göra det (i e-bok)?

Avslutande frågor

Här vill jag avrunda studien med några generella frågor; inte minst för att fånga upp tankar och känslor hos respondenterna som inte kommit med. Också för att ge dem en chans att själv tillägga något om de vill.

- Hur upplever du att det är att läsa i och leta efter information i tryckta kursböcker jämfört med e-böcker?
 - Upplever du att ditt fokus påverkas av bokformatet?
 - Är det något särskilt du tycker underlättar sökandet efter information när du använder tryckta böcker respektive e-böcker?
 - Är det något särskilt du tycker försvårar sökandet efter information när du använder tryckta böcker respektive e-böcker?

- Nu har jag ställt mina frågor. Finns det något du vill tillägga eller förtydliga?

Bilaga 2 - Samtyckesblankett

HÖGSKOLAN I BORÅS

Akademien för bibliotek, information,
pedagogik och IT/Bibliotekshögskolan

2022-03-14

Emma Hjertzell

Samtycke till insamling och behandling av uppgifter om dig

Som en del av mitt examensarbete vid Högskolan i Borås utför jag en studie med syftet att skapa en ökad förståelse för några studenters informationssökningsprocess vid läsning av tryckta kursböcker respektive e-böcker.

Jag som utför studien skulle vilja att du lämnar vissa uppgifter om dig själv, närmare bestämt ditt namn och att du ställer upp på en intervju i Zoom där din röst spelas in då du besvarar frågor gällande din användning av tryckta kursböcker respektive e-böcker.

Uppgifterna kommer att användas för att få en bild av hur dina informationssökningsvanor ser ut beroende på bokformat.

Högskolan i Borås är personuppgiftsansvarig för behandlingen, som sker med stöd av artikel 6.1 (a) i dataskyddsförordningen (samtycke).

Uppgifterna kommer att användas av mig samt vara tillgängliga för lärarna på den aktuella kursen och centrala administratörer vid högskolan. Uppgifterna kan dock vara att betrakta som allmänna handlingar som kan komma att lämnas ut i det fall någon begär det i enlighet med offentlighetsprincipen.

Uppgifterna kommer att lagras inom EU/EES eller tredje land som EU-kommissionen beslutat har en skyddsnivå som är adekvat, dvs. tillräckligt hög enligt dataskyddsförordningen. Uppgifterna kommer att raderas när de inte längre är nödvändiga.

Resultatet av studien kommer att sammanställas i oidentifierad form och presenteras så att inga uppgifter kan spåras till dig.

Du bestämmer själv om du vill delta i studien. Det är helt frivilligt att lämna samtycke, och du kan när som helst ta tillbaka ett lämnat samtycke. Dina uppgifter kommer då inte att användas mera. På grund av lagkrav kan högskolan dock vara förhindrade att omedelbart ta bort uppgifterna.

Jag samtycker till att uppgifter om mig samlas in och behandlas enligt ovan.

Underskrift

Namnförtydligande

Ort och datum

Vårdnadshavares underskrift (om deltagaren i studien är under 18 år)

Underskrift

Underskrift

Namnförtydligande

Namnförtydligande

Ort och datum

Ort och datum

Fylls i av ansvarig lärare eller handledare

.....
Studentens namn

.....
Kurs och kurstillfälle

.....
Kursansvarig (namn, avdelning)

Information om behandlingen av personuppgifter

Din personliga integritet är viktig för oss på Högskolan i Borås. Därför är vi angelägna om att all behandling av personuppgifter sker på ett korrekt och säkert sätt i överensstämmelse med gällande lagar och förordningar. Högskolan följer bland annat dataskyddsförordningen, mer känd som GDPR.

Högskolan i Borås är personuppgiftsansvarig för all behandling av personuppgifter inom högskolans verksamhet. Om du har några frågor kring hur dina personuppgifter behandlas kan du läsa mer om hur högskolan behandlar personuppgifter på vår webbplats, <http://www.hb.se/dataskydd>. Du är också välkommen att kontakta ansvarig för den aktuella kursen med frågor.

Dina rättigheter

- Högskolan är öppen med hur vi behandlar dina personuppgifter. Om du vill veta vilka personuppgifter som vi behandlar om dig kan du kostnadsfritt en gång per år begära ett utdrag med information om detta (ett så kallat registerutdrag). För att beställa ett registerutdrag kan du använda blanketten för begäran om registerutdrag på högskolans webbplats, <http://www.hb.se/dataskydd>.
- Om du lämnar samtycke (godkännande) till behandling av dina personuppgifter kan du när som helst ta tillbaka samtycket. Vi kommer då inte att fortsätta att behandla dina personuppgifter. Uppgifter som har offentliggjorts påverkas däremot i regel inte av ett återkallat samtycke. På grund av lagkrav kan vi även vara förhindrade att omedelbart radera uppgifterna.
- Du har rätt att inte bli föremål för automatiserat beslutsfattande, inklusive profilering, dvs. beslut som fattas på teknisk väg utan mänsklig inblandning. Högskolan fattar inte sådana beslut.
- Du har rätt att få behandlingen av dina personuppgifter begränsad.
- Du har rätt att få dina personuppgifter ändrade eller kompletterade om de skulle visa sig vara felaktiga eller ofullständiga.
- Du har rätt att i vissa fall få dina personuppgifter raderade.
- Du har rätt att få dina personuppgifter i ett allmänt använt format för att överföra dessa till en annan personuppgiftsansvarig.
- Du har rätt att klaga på högskolans behandling av dina personuppgifter till Integritetsskyddsmyndigheten, som är tillsynsmyndighet.

Kontakta oss

Personuppgiftsansvarig
Högskolan i Borås
501 90 BORÅS
Tel. 033-435 40 00
E-post: registrator@hb.se
Org.nr: 202100-3138

Dataskyddsombud
Åsa Dryselius
E-post: dataskydd@hb.se